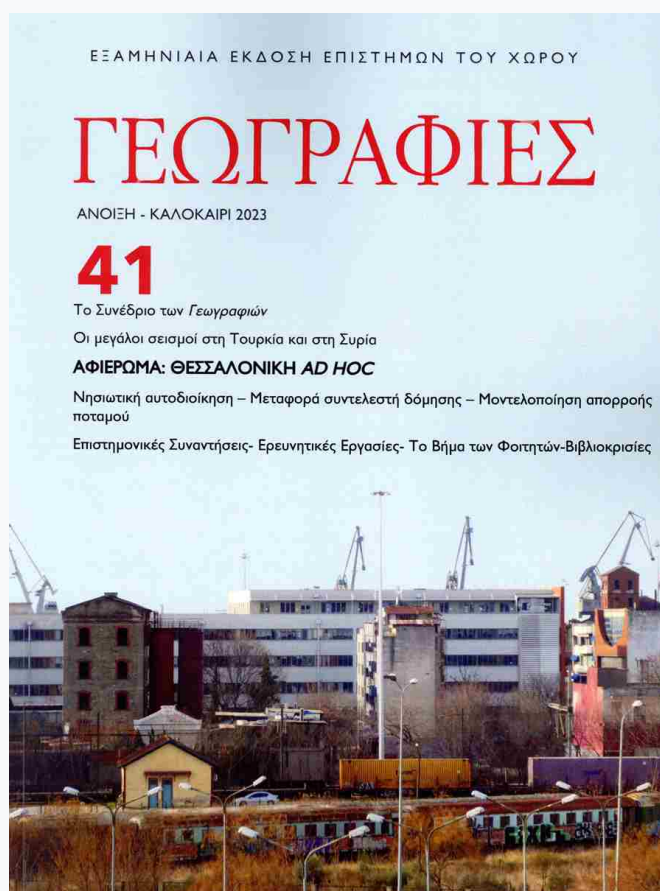

Γεωγραφίες

Γεωγραφίες, Τεύχος 41, 2023

**ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ COVID-19: ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΤΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΒΩΛΟΥ**

Γιώργος Χατζηνάκος

ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ COVID-19: ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΒΩΛΟΥ

Γιώργος Χατζηνάκος¹

Περίληψη

Η πανδημία COVID-19 τροποποίησε σημαντικά την καθημερινή ζωή των πόλεων. Η νέα αστική συνθήκη, αν και δημιούργησε πρωτοφανείς υγειονομικές, οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις, αποτέλεσε, ταυτόχρονα, μία ευκαιρία για την επανεξέταση της έννοιας της «φροντίδας». Δεδομένου ότι η έννοια παραμένει αμφιλεγόμενη, το άρθρο τονίζει την ανάγκη επανανοηματοδότησής της ως κοινοτικής και χωρικής πρακτικής. Στο πλαίσιο αυτό, μελετάει διαφορετικές πρακτικές της φροντίδας στη Θεσσαλονίκη, εστιάζοντας στο «Δίκτυο Αλληλοβοήθειας», που δημιουργήθηκε από την «Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου», κατά τη διάρκεια του δεύτερου lockdown. Αναδεικνύει το ζήτημα της κοινωνικής διαχείρισης της πανδημίας και καταγράφει κάποια παράδοξα της κρατικής διαχείρισής της. Επικεντρώνεται στις σχέσεις φροντίδας και στο ρόλο των αυτοδιαχειριζόμενων χώρων στη διαχείριση των αλληλένδετων υγειονομικών, κοινωνικών και οικονομικών κρίσεων. Τέλος, γίνεται αναφορά στις προκλήσεις και τους περιορισμούς της βιωσιμότητας των πρακτικών της φροντίδας στη μετά-Covid εποχή.

Λέξεις-κλειδιά: Φροντίδα, Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, Πάρκο Τσέπης, Δίκτυο Αλληλοβοήθειας, COVID-19, Θεσσαλονίκη

Emerging practices of care in the age of COVID-19: The Mutual Aid Network of Alexandrou Svolou Neighbourhood

Giorgos Chatzinakos

Abstract

The COVID-19 pandemic has significantly altered urban everyday life. Although it created unprecedented health, economic and social challenges, it also offered an opportunity to reassess the concept of 'care'. As the concept remains contested, this article highlights the need to reconsider care as a communal and spatial practice. In this context, it explores different practices of care in Thessaloniki, focusing on the «Mutual Aid Network» created by the «Alexandrou Svolou Neighbourhood Initiative», during the second national lockdown. The article highlights how the social management of the pandemic became a politically contested issue, and records some of the paradoxes of the state management. Ultimately, it focuses on the role of self-managed spaces in managing interrelated health, social and economic crises. Reference is made to challenges and limitations regarding the sustainability of these practices in the post-Covid era.

Key Words: Care, Alexandrou Svolou Neighbourhood Initiative, Pocket Park, Mutual Aid, COVID-19, Thessaloniki

1. Διδάκτωρ Department of Operations, Technology, Events & Hospitality Management, Manchester Metropolitan University, Εντεταλμένος διδάσκων, Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, g.chatzinakos@gmail.com

Εισαγωγή

Η πανδημία του νέου κορονοϊού SARS-CoV-2 (COVID-19) ανέτρεψε το *status quo* της καθημερινότητας στην πόλη. Η νέα υγειονομική συνθήκη διέκοψε, μεταξύ άλλων, τα κοινωνικά, καταναλωτικά και κυκλοφοριακά μοτίβα των πόλεων, προκαλώντας ριζικές αλλαγές στα πρότυπα ανθρώπινης δραστηριότητας με τρόπους που δεν είχαν προηγούμενο.¹ Όσον αφορά τις χωρικές σχέσεις, κατέδειξε τον αστικό ιστό ως έναν τόπο ιδιαίτερης ευπάθειας, όπου οι κανόνες της αγοράς εμφανίζουν μια τάση υπονόμησης του (δι)εθνικού αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου, με το κράτος και τις ρυθμιστικές του δυνάμεις να είναι μάλλον είτε υπερβολικά παρούσες, είτε ανησυχητικά απύσες (Gabauer κ.ά. 2022). Ως εκ τούτου, η COVID-19 έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αποκάλυψη της τρωτότητας και της ευθραυστότητας πολλών από τις βαθιά ριζωμένες παραδοχές στις οποίες βασίζεται η σύγχρονη ζωή στην πόλη, υπογραμμίζοντας, όσο ποτέ άλλοτε, τις αλληλένδετες οικονομικές, οικολογικές και επιδημιολογικές ευπάθειες που τη χαρακτηρίζουν (Morley 2020), την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων αλληλεξαρτήσεων (Gibson-Graham 2006) και τα στοιχεία εκείνα που τροφοδοτούν την άνιση γεωγραφική ανάπτυξη που συνοδεύει τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση (Harvey 2019· Smith 2016).

Το ξέσπασμα της COVID-19 βρήκε την Ελλάδα να βγαίνει από μια μακροχρόνια περίοδο οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, με το δημόσιο Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) να βρίσκεται στο χείλος της κατάρρευσης (Mariolis κ.ά. 2021· Maris και Flouros 2021). Όπως και σε άλλες χώρες του κόσμου, η εθνική κυβέρνηση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με κύριο σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας, επέμεναν να νουθετούν υπέρ της «κοινωνικής αποστασιοποίησης»: μιας *φόρμουλας* η οποία δεν είναι ικανή να προσδιορίσει ή να προβλέψει τα κοινωνικά αντανακλαστικά και που, ακόμη, αγνοεί την ιδιαιτερότητα του πολιτικού, κοινωνικού, και πολιτισμικού πλαισίου. Αντίστοιχα, λιγότερο ορατή στο δημόσιο λόγο υπήρξε η δράση της κοινωνίας των πολιτών που κινητοποιήθηκε σε συλλογικά πλαίσια για την κάλυψη των βασικών αναγκών των συμπολιτών τους. Συνεπώς, κάτι που αξίζει να εκτιμηθεί ανάλογα είναι η εμφάνιση κάθε μορφής κοινοτικής φροντίδας κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο συμβάλλει στις «αστικές γεωγραφίες της φροντίδας» και στο αυξανόμενο σώμα της βιβλιογραφίας που συνδέει διαφορετικές εννοιολογικές προσπάθειες σχετικά με μία πιο συστηματική χρήση της έννοιας στις αστικές σπουδές (Gabauer κ.ά. 2022· Becerra και Muneri-Wangari 2021). Πιο συγκεκριμένα,

εξετάζει μία «κοινοτικο-κεντρική» απάντηση στον κοινωνικό εγκλεισμό και μελετάει την ανάδυση και τη χωρική έκφραση διαφορετικών πρακτικών της φροντίδας στην πόλη της Θεσσαλονίκης, εστιάζοντας στο «Δίκτυο Αλληλοβοήθειας» που δημιουργήθηκε από την «Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου», κατά τη διάρκεια του δεύτερου εθνικού lockdown (5 Νοεμβρίου 2020 – 14 Μαΐου 2021). Κατ' επέκταση, αναδεικνύει το ζήτημα της κοινωνικής διαχείρισης της πανδημίας και καταγράφει κάποια παράδοξα της κρατικής και θεσμικής διαχείρισής της.

Το άρθρο έρχεται να προστεθεί στην ευρύτερη ερευνητική ανησυχία σχετικά με την έννοια της φροντίδας και το πώς αυτή εκφράζεται μέσα από κοινοτικές διαδικασίες και σε σχέση με διάφορα δημόσια αγαθά όπως η υγεία, το περιβάλλον, η εκπαίδευση (Kakderi κ.ά. 2021) και τα αστικά κοινά (Volont και Smets 2022· Borch και Kornberger 2016). Μάλιστα, στη βιβλιογραφία αναγνωρίζεται η ανάγκη προώθησης μιας ευρύτερης πολιτικής που θέτει την έννοια της φροντίδας στο επίκεντρο των αποφάσεων σχετικά με ένα πιο βιώσιμο αστικό μέλλον (The Care Collective κ.ά. 2020). Ο Amin (2012: 34) αναφέρεται σε μία «διευρυμένη πολιτική φροντίδας» στην οποία το αστικό δομημένο περιβάλλον μπορεί να αποτελέσει σημαντικό μέρος και προϋπόθεση για τις διαπροσωπικές σχέσεις. Αναλογικά, οι Gabauer κ.ά. (2022) στον πρόσφατο συλλογικό τους τόμο με τίτλο *Φροντίδα και Πόλη (Care and the City)* θεωρούν ότι η φροντίδα μπορεί να λειτουργήσει ως ένα αναλυτικό πρίσμα για τη διερεύνηση της αστικής και υγειονομικής κρίσης, ενώ προτείνουν τη χωρική εστίαση ως μέσο για την επανεξέταση και την επικαιροποίηση της έρευνας σχετικά με τις μορφές φροντίδας στην πόλη.

Σε γενικές γραμμές, η φροντίδα ως εμπειρικό φαινόμενο υπήρχε ανέκαθεν στο αστικό περιβάλλον. Ενδεικτικά, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, τα κοινωνικά κινήματα και οι νέες μορφές τοπικής διακυβέρνησης (π.χ. Κίνημα της Νέας Αυτοδιοίκησης/New Municipalism, βλ. Thompson 2020· Barcelona En Comú 2019· Russel 2019· Κοτσακά 2019) κατέστησαν σαφές ότι οι πόλεις είναι τόποι όπου οι σχέσεις φροντίδας μπορούν να ενισχυθούν μέσα από τη συλλογική και κοινοτική δράση (McKinnon, Healy και Dombroski 2022). Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν τα προγράμματα συμμετοχικού προϋπολογισμού σε διάφορες πόλεις όπως το Πόρτο Αλέγκρε (de Sousa Santos 1998) και το Σικάγο (Pape και Lim 2019) ή η «Χάρτα των Κοινών» της Μπολόνια (Bauwens, Kostakis και Pazaitis 2019). Σε αυτά έρχονται να προστεθούν και αναρίθμητες άλλες περιπτώσεις οργανώσεων βάσης και συλλογικοτήτων που προώθησαν διαφορετικές

πρακτικές της φροντίδας κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Bringel και Pleyers 2021· Pleyers 2020, 2021).

Ο κύριος σκοπός του άρθρου είναι να καταγράψει το πώς οι πρακτικές της φροντίδας που εφαρμόστηκαν από την Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου συνέβαλαν σε νέες σχεσιακές διαδρομές στην πόλη, δημιουργώντας διαφορετικές σφαίρες επικοινωνίας μεταξύ ετερόκλητων συλλογικοτήτων. Μέσα από την ανάλυση επισημαίνονται δύο ιδιαίτερα σημαντικά σημεία: Η ανάγκη διαμόρφωσης και μονιμοποίησης ενός διευρυμένου δικτύου φροντίδας στη Θεσσαλονίκη, και πέρα από αυτήν, και η σημασία ύπαρξης ενός κοινού χώρου που να πληροί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης ενός τέτοιου δικτύου. Στην εν λόγω κατεύθυνση, στο επίκεντρο αυτού του άρθρου βρίσκονται οι προκλήσεις και οι δυνατότητες των πρακτικών της φροντίδας στη διαμόρφωση εναλλακτικών λύσεων στη μετά-COVID εποχή.

Τα δεδομένα που παρουσιάζονται στη συνέχεια βασίζονται στην εθνογραφική έρευνα και συμμετοχή του συγγραφέα στις δράσεις του Δικτύου Αλληλοβοήθειας και στην Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου (Chatzinakos 2020). Κρίνεται, επίσης, σκόπιμο να αναφερθεί ότι το άρθρο δεν πραγματεύεται την εσωτερική εμπειρία της Πρωτοβουλίας. Αντίθετα, αναλύει τις δράσεις του Δικτύου Αλληλοβοήθειας, από τον Νοέμβριο του 2020 μέχρι τον Ιούνιο του 2021, υπογραμμίζοντας το ρόλο του Πάρκου Τσέπης στην εξέλιξή του. Το τελευταίο, θα υποστηρίξει το άρθρο, συγκρότησε μια «πολιτική υποδομή της φροντίδας» (Odendaal 2021· Kapsali 2020· Kavada 2020), έναν κόμβο συνάντησης με διαφορετικά κοινωνικά κινήματα και ατομικότητες.

Η επόμενη ενότητα, το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης, βασίζεται στη βιβλιογραφία που αφορά τη φροντίδα ως κοινοτική και χωρική πρακτική. Η τρίτη ενότητα, προσφέρει μερικά βασικά στοιχεία σχετικά με την Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου και το Πάρκο Τσέπης. Στην τέταρτη ενότητα, εξετάζονται αναλυτικά οι κύριες δράσεις του Δικτύου Αλληλοβοήθειας και δύο παράδοξα της κρατικής και θεσμικής διαχείρισης της πανδημίας στη Θεσσαλονίκη. Η τελευταία ενότητα, η συζήτηση και τα συμπεράσματα, καταλήγει στις προκλήσεις και τους περιορισμούς σχετικά με τη βιωσιμότητα των πρακτικών της φροντίδας στη μετά-Covid εποχή.

1. Η φροντίδα ως κοινοτική και χωρική πρακτική

Σε φιλοσοφικό επίπεδο, η έννοια της φροντίδας θεωρείται μία από τις θεμελιώδεις αρχές της κοινωνικής, πολιτιστι-

κής και οικονομικής ζωής των ανθρώπινων κοινοτήτων (de la Bellacasa, 2017). Ο Heidegger (1962: 237), για παράδειγμα, την τοποθετεί στον πυρήνα τού να είσαι άνθρωπος, μια πρωταρχική και οντολογική συνθήκη: «το να είσαι-μέσα-στον-κόσμο είναι φροντίδα» αναφέρει. Παρόμοια, σ' έναν *ιδανικό* κόσμο, η φροντίδα λογίζεται ως μία κοινωνική ικανότητα που περιλαμβάνει την καλλιέργεια όλων όσων είναι απαραίτητα για την ευημερία και την άνθηση της ανθρώπινης ζωής (The Care Collective κ.ά. 2020).

Ως εννοιολογικό εργαλείο, η έννοια της φροντίδας αναπτύχθηκε σημαντικά από τη φεμινιστική παράδοση τη δεκαετία του 1970. Από τότε, η φεμινιστική θεωρία έχει συμβάλει σημαντικά στην κατανόησή της σε διαφορετικούς επιστημονικούς τομείς όπως είναι η εκπαίδευση (Shevalier και McKenzie 2012) και η κοινωνική εργασία (Meagher 2004). Αναγνωρίζοντας το αδιαχώριστό της με την (αν)ισότητα των φύλων, εντοπίζονται αρκετά εμπειρικά παραδείγματα τα οποία εξετάζουν τις συνθήκες εκείνες που εικάζονται ως οι *κατάλληλες* για την επίτευξη βιώσιμων και ισότιμων κοινωνιών. Μεταξύ άλλων, μελέτες εστιάζουν στη μισθωτή εργασία (Gornick και Meyers 2008), την ισότητα των φύλων (Himmelweit και Plomien 2014), την παρένθετη μητρότητα (Parks 2010), τις πολιτικές μετανάστευσης και ιθαγένειας (Hamington 2017), τη σχέση του καπιταλισμού με την αρχιτεκτονική (Fitz και Krasny 2019) και την πολεοδομία (Col·lectiu Punt 6, 2019).

Θα αποτελούσε παράλειψη να μην τονιστεί ότι η φροντίδα υπήρξε αρκετά αμφιλεγόμενη έννοια στη βιβλιογραφία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, ως έννοια, έχει συνδεθεί κυρίως με την οικιακή εργασία και με τις παροχές εκείνες που αφορούν την οικιακή σφαίρα και τον κεντρικό ρόλο των γυναικών στην κοινωνική αναπαραγωγή (Pateman 1988). Επίσης, η παροχή φροντίδας έχει ιστορικά κατανοηθεί και ιεραρχηθεί ανάλογα, ως μία από τις *ευθύνες* των γυναικών η οποία ασκείται τις περισσότερες φορές υπό συνθήκες κυριαρχίας καθώς τοποθετούν το άτομο που φροντίζει σε θέση ανισότητας (Budlender 2010). Με άλλα λόγια, οι σχέσεις ανισότητας οι οποίες προκύπτουν από την πρακτική της φροντίδας, εντείνονται μέσω της άσκησης πατριαρχικών προνομίων που περιθωριοποιούν τις ανάγκες και τα συμφέροντα των «μη αρρενωπών σωμάτων» (Mellor 2006).

Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, μελετήτριες, όπως η Federici (2019) και η Gibson-Graham (2006), υποστηρίζουν ότι ο τρόπος καταπολέμησης αυτών των σχέσεων ανισότητας είναι η μετατόπιση της φροντίδας από μια ατομικιστική πρακτική ιδιοτελούς αλτρουισμού σε μια

αμοιβαία υπεύθυνη και κοινοτική πρακτική. Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Madanipour (2022) θεωρεί ότι για να ξεπεραστεί αυτή η ανισότητα, η φροντίδα μπορεί να γίνει κατανοητή ως μορφή «αμοιβαιότητας» (Becerra και Muneri-Wangari 2021) και «αλληλεγγύης», έννοιες που εξ ορισμού συνεπάγονται μια πιο ισότιμη και οριζόντια μορφή οργάνωσης και σχέσης μεταξύ παρόχου και αποδέκτη. Η προσέγγιση της φροντίδας από αυτή τη διάσταση είναι πολύ σημαντική για τη θεμελίωση λιγότερο συγκρουσιακών και άνισων πρακτικών, καθώς συνεπάγεται την αναγνώριση των διαφορετικών επιπέδων που εμπλέκονται σε αυτές, όπως η φροντίδα «για», «σχετικά με» και «μαζί με τους άλλους/ες». Στην κατεύθυνση αυτή, οι Gabauer κ.ά. (2022) υπερασπίζονται τη θέση ότι πρέπει να χαραχθεί μια βαθύτερη σύνδεση μεταξύ του αστικού χώρου και της κοινωνίας των πολιτών με την έννοια της φροντίδας. Όπως αναφέρουν, αυτό θα μας επιτρέψει «να συνειδητοποιήσουμε ότι η φροντίδα όχι μόνο μπορεί να αποτελέσει αναλυτικό πεδίο για την κατανόηση του αστικοποιούμενου κόσμου, αλλά και μία δυνατότητα αλλαγής των κοινωνικών συνθηκών» (στο ίδιο, σ. 7).

Με βάση τα παραπάνω, αυτό το άρθρο πραγματεύεται την ανάγκη επαναανομηματοδότησης της φροντίδας ως κοινοτικής και χωρικής πρακτικής, με σκοπό να διευρύνει την εννοιολογική της θεώρηση ως συλλογικής διαδικασίας (Federici 2019), που ιδανικά επιτρέπει την πληρέστερη συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας (The Care Collective κ.ά. 2020). Αυτή η εννοιολογική θεώρηση, από τη μία, ανατρέπει την ιδέα ότι η φροντίδα είναι αποκλειστικά γυναικεία εργασία, περιορισμένη στην οικιακή και/ή δημόσια σφαίρα (Waring και Steinem 1988). Από την άλλη, τοποθετείται πέρα από εκείνα τα πλαίσια που την κατανοούν ως ευθύνη του κράτους (Weisman 1998). Αντιθέτως, λαμβάνει υπόψη περισσότερο την πολιτιστική της διάσταση, όπως τις καθημερινές και πιο τετριμμένες πτυχές της (Bonanno 2021). Τέλος, αναγνωρίζει την πολυπλοκότητα των ανθρώπινων αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων (Gibson-Graham 2006).

Υπό αυτό το πρίσμα, η φροντίδα περιλαμβάνει την κατανόηση των κοινωνικών και χωρικών σχέσεων, όχι απλώς από την οπτική γωνία της ορθολογικής επιλογής ή βάσει ατομικιστικών τρόπων σκέψης, αλλά στηρίζεται στην ιδέα της σχεσιακής και χωρικής αλληλεξάρτησης των ανθρώπων με το περιβάλλον τους (Massey 2005). Αυτός ο σχεσιακός χώρος διαμορφώνεται πρώτα και κύρια από την έννοια του *κοινωνείν*, το οποίο συνεπάγεται μια άποψη του κόσμου σύμφωνα με την οποία τα ανθρώπινα όντα θεωρούνται πάντα εμπλεκόμενα σε κοινωνικές

σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης με άλλα άτομα (Σταυρίδης 2018). Επομένως, σε αυτό το άρθρο, η φροντίδα ορίζεται ως η ατομική και κοινωνική ικανότητα των ατόμων για προσφορά υλικών, πολιτικών, κοινοτικών και συναισθηματικών συνθηκών σε συλλογικό και τοπικό επίπεδο, και συγκροτεί μία πολυδιάστατη πρακτική που λαμβάνει χώρα με τρόπους πολλαπλών κατευθύνσεων και μεταξύ ετερόκλητων ατόμων (Milligan και Wiles 2010· Watson κ.ά. 2004· Tronto 1987). Κατ' αναλογία, ταυτίζεται με τις έννοιες της αλληλοβοήθειας (Λαϊνάς 2008), της αμοιβαιότητας (Becerra και Muneri-Wangari 2021), της αλληλεγγύης (Madanipour 2022), και της πολιτιστικής έκφρασης. Τοιουτοτρόπως, αυτό το άρθρο εξετάζει τη φροντίδα ως κοινοτική και χωρική πρακτική, εστιάζοντας στις δράσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου στη Θεσσαλονίκη.

2. Η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου

Η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου είναι μία ετερόκλητη συλλογικότητα που δραστηριοποιείται στην Α' Δημοτική Κοινότητα του Δήμου Θεσσαλονίκης, και συνιστά ένα ακόμα παράδειγμα οργάνωσης βάσης στην Ελλάδα (Malamidis 2021· Kioupiolis και Karyotis 2016). Μέσα από τις αξίες της αυτοοργάνωσης και του κοινοτικού πνεύματος στοχεύει στην ενίσχυση νέων μορφών πολιτικής συμμετοχής σε τοπικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό, προσεγγίζει τον αστικό χώρο της γειτονιάς ως ένα κοινωνικό εργαστήριο, συνδυάζοντας τον ακτιβισμό με επιστημονικές μεθοδολογίες (π.χ. αστικά πειράματα, βλ. Evans κ.ά. 2016). Συγχρόνως, προωθεί διάφορες πολιτιστικές δράσεις, οι οποίες, ως μακροπρόθεσμο στόχο, προσβλέπουν στη βιωματική οικειοποίηση του δημόσιου χώρου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το «Δείπνο της Άνοιξης», μία συμμετοχική γιορτή γειτονιάς² (Chatzinakos 2020).

Η Πρωτοβουλία επιχειρεί να εφαρμόσει ένα πρότυπο άμεσης δημοκρατίας, όπου οι κοινωνικές σχέσεις οργανώνονται χωρικά γύρω από την πολυδιάστατη έννοια της «γειτονιάς» και τα αστικά κοινά (Chatzinakos 2020). Στο σύνολό της, η εμπειρία της Πρωτοβουλίας, αν και χαρακτηρίζεται από την κατά περιόδους αποτελεσματική και αποδοτική ομαδική συνεργασία σε τοπικό και δημοτικό επίπεδο, μέχρι σήμερα δεν έχει καταφέρει να συμβάλει στη διαμόρφωση νέων δημοτικών πολιτικών. Κατά κύριο λόγο αυτό σχετίζεται με τους περιορισμούς της αστικής διαχείρισης στην Ελλάδα και με την έλλειψη ευκαιριών για αποτελεσματική συμμετοχή στην τοπική διακυβέρνηση.

νηση (για περισσότερα βλ. Chatzinakos 2021). Από την άλλη, η απουσία συμμετοχικής κουλτούρας σε τοπικά οργανωμένη κλίμακα δεν επιτρέπει τη συλλογική αντιμετώπιση των προβλημάτων μιας γειτονιάς.

Μέσα σε αυτή την περιοριστική αστική πραγματικότητα, ξεχωριστό παράδειγμα αποτελεί το Πάρκο Τσέπης, ένας μικρός κοινοτικός χώρος πρασίνου που δημιουργήθηκε από την Πρωτοβουλία σ' ένα εγκαταλειμμένο δημόσιο οικόπεδο. Η δημιουργία του Πάρκου ξεκίνησε το 2017, με ένα εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού (Πιορουλος και Litsardaki 2020).³ Μέσα σε μία πορεία 5 χρόνων, το Πάρκο Τσέπης συγκαταλέγεται στις λίγες καταγεγραμμένες περιπτώσεις αποτελεσματικού κοινοτικού σχεδιασμού (Sendra και Fitzpatrick 2020) στη Θεσσαλονίκη (βλ. Εικόνα 1).⁴ Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί, πως η κοινωνικοχωρική οικειοποίηση και η χρήση του χώρου σε καθημερινή βάση είναι σχετικά περιορισμένη.

Πριν το ξέσπασμα της πανδημίας, η συλλογικότητα αποτελούνταν από περίπου 15 άτομα, τα οποία κατά κύριο λόγο ήταν φοιτήτριες και φοιτητές. Με σκοπό την αποφυγή πρακτικών αποκλεισμού, μερικές από τις κύριες προκλήσεις που αντιμετώπιζε η διαχειριστική συνένευση της συλλογικότητας ήταν η ενεργοποίηση του Πάρκου Τσέπης, η εξεύρεση τρόπων οικοδόμησης σχέσεων εμπιστοσύνης με το αστικό μικρο-περιβάλλον, η συμπερίληψη και η συμμετοχή των περιοίκων στη λειτουργία και διαχείριση του Πάρκου, και διάφορα άλλα ταυτοτικά ζητήματα. Ένα καίριο ερώτημα που μονοπωλούσε κάποιες φορές τη συζήτηση και απασχολούσε τα περισσότερα μέλη ήταν το «ποια είναι η σχέση της Πρωτοβουλίας με το Πάρκο Τσέπης». Η δημιουργία του Δικτύου Αλληλοβοήθειας που παρουσιάζεται στην επόμενη ενότητα, είχε στόχο και την αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών.

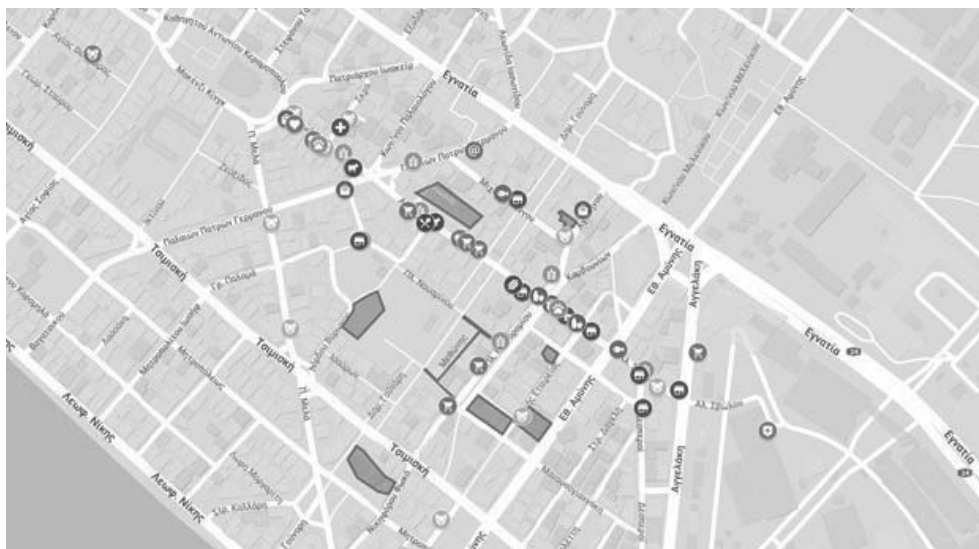
Εικόνα 1: Το Πάρκο Τσέπης στις 29 Οκτωβρίου 2020

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/photos/a.1515883645382018/2429597794010594>

3. Το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου⁵

3.1 Η δημιουργία: σκοπός, πηγές έμπνευσης και τρόπος λειτουργίας

Με τη σταδιακή εξάπλωση του κορονοϊού στον ελλαδικό χώρο,⁶ οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν πανελλαδικά, περιόρισαν τις κοινωνικές, πολιτιστικές και καταναλωτικές δραστηριότητες των κατοίκων της Θεσσαλονίκης. Στις 23 Μαρτίου 2020, επιβλήθηκε το πρώτο εθνικό lockdown, με αυστηρά μέτρα καραντίνας σε όλη τη χώρα, εγκαινιάζοντας μία νέα συνθήκη ευρύτερης αβεβαιότητας και κοινωνικής απομόνωσης, ένα συλλογικό συναίσθημα φόβου (Ellin 1997· Tuan 1980). Κατά συνέπεια, οι δράσεις της Πρωτοβουλίας σταμάτησαν και οι συνελεύσεις της συλλογικότητας μεταφέρθηκαν στο διαδικτυακό χώρο. Οι μόνες κινήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν η δημιουργία ενός διαδραστικού χάρτη στην επίσημη σελίδα της Πρωτοβουλίας στο Facebook,⁷ στον οποίο καταγράφηκαν διάφοροι χώροι αναφοράς όπως μανάβικα, mini-market, ψυλκατζίδικα, τάϊστρες ζώων, δομές υγείας και φροντίδας κ.λπ. με σκοπό την αποφυγή συνωστισμού σε πολυσύχναστα σημεία της γειτονιάς (βλ. Εικόνα 2). Παράλληλα, ξεκίνησε να λειτουργεί μία ομάδα στο Facebook με τίτλο «Γειτονιά Αλ. Σβώλου: Ομάδα Αλλη-

Εικόνα 2: Η χαρτογράφηση της γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβάλου για την COVID-19
Πηγή: <https://tinyurl.com/ycyz479f>

λοβοήθειας Covid-19»,⁸ που αποτέλεσε μια ασφαλή πλατφόρμα επικοινωνίας για το διαμοιρασμό πληροφοριών που αφορούσαν την πανδημία και άλλα νέα της περιοχής. Ακόμα, τα μέλη της ομάδας μπορούσαν να ζητήσουν υποστήριξη για τα προβλήματα της καθημερινότητάς τους. Με το τέλος του lockdown, στις 14 Μαΐου 2020, και μέχρι τα τέλη του καλοκαιριού, διοργανώθηκαν εβδομαδιαίες κινηματογραφικές προβολές στο Πάρκο Τσέπης, και τον Σεπτέμβριο η συλλογικότητα ολοκλήρωσε μια μεγάλης έκτασης κατασκευαστική δράση που ήταν η δημιουργία της πλακόστρωτης πλατείας του Πάρκου Τσέπης.

Παρά το φαινομενικό *success story* της εθνικής κυβέρνησης, κατά το πρώτο επιδημικό κύμα,⁹ από τον Νοέμβριο 2020 καταγράφηκε μια εκθετική αύξηση των κρουσμάτων και των θανάτων.¹⁰ Ως αποτέλεσμα αυτής της επιδημιολογικής εξέλιξης, στις 5 Νοεμβρίου 2020, η εθνική κυβέρνηση ανακοίνωσε το δεύτερο εθνικό lockdown. Με την έναρξη των νέων μέτρων, σε μία από τις διαδικτυακές συνελεύσεις της συλλογικότητας προτάθηκε η δημιουργία ενός δικτύου αλληλοβοήθειας με τρεις βασικούς άξονες: την υποστήριξη των ανθρώπων της γειτονιάς και ειδικότερα των περιθωριοποιημένων και ευπαθών ομάδων, την αύξηση της συμμετοχής στην Πρωτοβουλία, και την ενεργοποίηση του Πάρκου Τσέπης, μέσα από δράσεις φροντίδας.

Την κύρια πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία του δικτύου αποτέλεσαν κοινωνικά κινήματα σε όλο τον κόσμο, που με το ξέσπασμα της πανδημίας οργανώθηκαν ποικιλοτρόπως σε τοπικές ομάδες αλληλοβοήθειας για την υποστήριξη των άμεσα πληττόμενων και τον περιορισμό

της εξάπλωσης της COVID-19 (Della Porta 2021· Bringel και Pleyers 2021· Pleyers 2020, 2021· Fernandes-Jesus κ.ά. 2021· Woods 2020).¹¹ Για παράδειγμα, στην Ισπανία δημιουργήθηκαν πάνω από 500 δομές φροντίδας και αλληλοβοήθειας από δίκτυα γειτονιάς (Martínez 2020). Ενδεικτικά, στις γειτονίες της Βαρκελώνης δημιουργήθηκαν 37 δίκτυα αμοιβαίας φροντίδας (Rosell 2020).¹² Παρόμοια, στις γειτονίες της Νάπολης (Ιταλία), οι κάτοικοι βασίστηκαν σε μία αρχαία παράδοση της πόλης και κρέμασαν «υποστηρικτικά καλάθια» με μήνυμα «Αν μπορείτε βάλτε κάτι μέσα. Όσοι δεν μπορείτε, πάρτε κάτι» (βλ. Εικόνα 3, Roggioli 2020).

Τέλος, στη Θεσσαλονίκη διαφορετικές συλλογικότητες σε συντονισμό ανέπτυξαν δράσεις φροντίδας (π.χ. συλλογή και διανομή τροφίμων, τοποθέτηση κουτιών αλληλεγγύης), και δημιούργησαν δομές ψυχολογικής και νομικής υποστήριξης (Πουλημένη 2020).

Αν και αποκομμένες τόσο από το γεωγραφικό, κοινωνικό και χωρικό τους πλαίσιο, όσο και τη γενεαλογία τους, οι παραπάνω ποικιλόμορφες πρωτοβουλίες σχετίζονται με την κοινωνική διαχείριση της πανδημίας, ανά τον κόσμο. Οι τελευταίες μέσα από κοινοτικές και χωρικές πρακτικές της φροντίδας στην πόλη δημιούργησαν απαντήσεις στον κοινωνικό εγκλεισμό που επέβαλαν τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης». Στις περισσότερες περιπτώσεις, είναι ανεξάρτητες από το κράτος, οργανώνονται σε επίπεδο γειτονιάς, με σκόπιμα περιορισμένο υπερτοπικό συντονισμό, και έχουν κατά κύριο λόγο στόχο την ενθάρρυνση της ιδέας της αυτοδιαχείρισης στη γειτονιά.¹³

Με αυτή την αφετηρία, το κεντρικό σύνθημα που υιοθετήθηκε από την Πρωτοβουλία ήταν «Να μην μείνει κανένας μόνος, καμία μόνη μέσα στην πανδημία: Στηρίζουμε, Φροντίζουμε, Δημιουργούμε Σχέσεις». Η κύρια ιδέα ήταν η Πρωτοβουλία να δράσει τοπικά, με βάση τον τόπο διαμονής των μελών της γενικής συνέλευσης και σταδιακά να επεκταθεί. Η αρχική σκέψη επικεντρώθηκε στην οργάνωση ομάδων σε κάθε πολυκατοικία της γειτονιάς, στοιχείο που ανέκαθεν αποτελούσε μία πρόκληση για τη συλλογικότητα, με σκοπό τον εντοπισμό των αν-

Εικόνα 3: Υποστηρικτικό καλάθι στη Νάπολη
Πηγή: Poggioli, 2020

θρώπων που χρειάζονταν υποστήριξη για την κάλυψη βασικών αναγκών και δεν μπορούσαν να βγουν από το σπίτι τους. Έτσι διοργανώθηκε ένα ανοιχτό κάλεσμα,¹⁴ το οποίο πρότεινε την οργάνωση συναντήσεων στις ταράτσες των πολυκατοικιών, την αρχική γνωριμία και τη μετέπειτα τοποθέτηση πίνακα πληροφοριών στην είσοδο, για τη χαρτογράφηση των αναγκών του κάθε διαμερίσματος. Δεδομένου ότι η πανδημία ενίσχυσε τη χρήση των κοινωνικών δικτύων για την ενδυνάμωση της δικτύωσης των κινημάτων (Abers, Rossi και von Bülow 2021· Urman, Ho και Katz 2021· Wiederhold 2020), το κάλεσμα πρότεινε επίσης τη δημιουργία ομαδικής συνομιλίας μέσω εφαρμογών όπως το Telegram, Signal, Viber κ.λπ.

Για τη διάχυση του καλέσματος και την ενίσχυση της συμμετοχής, τα μέλη της Πρωτοβουλίας ξεκίνησαν μία εκστρατεία αφισκοκόλλησης. Καθώς εκείνο το διάστημα μέλη της συλλογικότητας διέμεναν σε άλλες γειτονιές, κολλήθηκαν αφίσες και εκτός των ορίων της παραδοσιακής περιοχής δράσης της Πρωτοβουλίας. Αυτό άρχισε να προσδίδει στη συνολική δράση υπερτοπικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, οι αφίσες ενημέρωναν ότι το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας μπορεί να αναλάβει την αγορά τροφίμων, φαρμάκων και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης, τη φροντίδα κατοικίδιων, να βοηθήσει με ηλεκτρονικές πληρωμές, με την αποστολή γραμμάτων, να προσφέρει ιδέες για τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών, ανταλλαγή βιβλίων και ενημέρωση σχετικά με δωρεάν υπηρεσίες υποστήριξης (βλ. Εικόνα 4). Για το τελευταίο μάλιστα υπήρξε μία χαρτογράφηση θεσμικών και κοινωνικών φορέων, δομών φροντίδας, αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης. Συνολικά καταγράφηκαν: 34

ΔΙΚΤΥΟ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ
 από την Πρωτοβουλία Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου

Αγαπητέ γείτονα, γειτόνισσα

ΑΝ ΕΧΕΙΣ ΑΝΑΓΚΗ

 ψώνια	 φάρμακα, είδη πρώτης ανάγκης	 τεχνολογική βοήθεια (διαδίκτυο)	 αποστολή γραμμάτων
 βόλτα των κατοικίδιων	 ιδέες για την απασχόληση των παιδιών	 ανταλλαγή βιβλίων	 ένα φιλικό τηλεφώνημα

μπορείς να μας ζητήσεις βοήθεια :

Na μην μείνει κανένας μόνος/μόνη μέσα στην πανδημία:
Στηρίζουμε, Φροντίζουμε, Δημιουργούμε Σχέσεις.

ΑΝ ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙΣ

- Μπορείς να επικοινωνήσεις μαζί μας στα παραπάνω τηλέφωνα και θα σε εντάξουμε στην ομάδα μας.
- Στο γκρουπ στο Facebook: **Γειτονιά ΑΛ.Σβώλου: Ομάδα Αλληλοβοήθειας Covid-19**, μοιραζόμαστε πληροφορίες που αφορούν την πανδημία, και τα νέα της περιοχής μας.

Εικόνα 4: Η αφίσα του Δικτύου Αλληλοβοήθειας

συλλογικότητες, αυτοδιαχειριζόμενοι κοινωνικοί χώροι και δίκτυα, οι κοινωνικές υπηρεσίες/χώροι του Δήμου Θεσσαλονίκης και άλλα θεσμικά και μη προγράμματα παροχής φροντίδας και αυτοβοήθειας (βλ. Πίνακα 1).

3.2. Το «1ο Διήμερο Αλληλοβοήθειας»

Στις 12 και 13 Δεκεμβρίου 2020 διοργανώθηκε το «1ο Διήμερο Αλληλοβοήθειας» με βασικό σύνθημα «Οργανωνόμαστε συλλογικά και δρούμε τοπικά στις Γειτονίες μας». Η πρώτη μέρα συμπεριελάμβανε συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης στο Πάρκο Τσέπης. Συγκεκριμένα συλλέχθηκαν τρόφιμα μακράς διάρκειας, είδη υγιεινής, φάρμακα και βιταμίνες (βλ. Πίνακα 2). Τη δεύτερη ημέρα, πραγματοποιήθηκε ενημερωτική εκδήλωση για το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας μέσω της πλατφόρμας Zoom. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, έγινε ενημέρωση σχετικά με

Συλλογικότητες, Κοινωνικοί Χώροι & Δίκτυα	Κοινωνικές Υπηρεσίες
Room39 #Refugee & Homeless Support	Συμβουλευτική Ψυχολογική Υποστήριξη Δήμου Θεσσαλονίκης
Chefs for Zero Hunger	Κοινωνικό Φαρμακείο Δήμου Θεσσαλονίκης
Περιβολάρηδες	Υπνωτήριο Αστέγων Δήμου Θεσσαλονίκης
Covid19: Κανένας Μόνος / Καμία Μόνη	Ανοικτό Κέντρο Ημέρας Αστέγων Δήμου Θεσσαλονίκης
Covid-19: Αλληλεγγύη Θεσσαλονίκης	Κέντρο Ψυχικής Υγείας Κεντρικού Τομέα
Ετεροτοπία: Χώρος Πολιτικής, Πολιτισμού & Αλληλεγγύης	Δομή Ψυχικής Υγείας Θεσσαλονίκης
Πόλη Ανάποδα	Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας (ΑΠΘ)
Προοδευτική Τούμπα	Ξενώνας Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών Δήμου Θεσσαλονίκης
Ελεύθερος Κοινωνικός Χώρος Σχολείο	Συμβουλευτικό Κέντρο Γενικής Γραμματείας Ισότητας Φύλων
Βιο.Με	Δωρεάν 24ωρη Ψυχολογική Υποστήριξη: 10306
Πρωτοβουλία Γυναικών ενάντια στο Χρέος και στα Μέτρα Λιτότητας	Συμβουλευτική Γραμμή SOS 15900
Ταξική Αντεπίθεση	
Σύλλογος Μουσικών Βορείου Ελλάδος	
Συνέλευση Κατοίκων Άνω Κέντρου	
Ομάδα Γειτονιάς Βαρδάρη	
Φylis AUTH	
Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης	
Μένουμε Ενεργοί - Υγεία, Συλλογικότητα, Αλληλεγγύη	
Respiro di Liberta	
Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία Θεσσαλονίκης	
Δίκτυο Μελών Bios Co-op	
Δίκτυο Συνεργατικών Εγχειρημάτων	
Στέκι Μεταναστών	
Ενωτική Πρωτοβουλία κατά των Πλειστηριασμών	
Συνέλευση Γειτονιάς Φαλήρου	
Stop War on Migrants	
Θεσσ/δίκτυο	
Psychological Support Solidarity Thessaloniki	
Το Μικρό Δέντρο	
Φάμπρικα Υφανέτ	
Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Επταπυργίου	
Κοινωνικός Χώρος Albatros	
Gymnosophy	
Info-libre	

Πίνακας 1: Χαρτογράφηση κοινωνικών και θεσμικών φορέων στη Θεσσαλονίκη

ΤΡΟΦΙΜΑ	ΤΕΜΑΧΙΑ	ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ	ΤΕΜΑΧΙΑ
Μακαρόνια	69	Σερβιέτες	56
Κριθαράκι	14	Πάνες	1
Ρύζι	37	Μωρομάντηλα	30
Όσπρια	35	Χαρτί τουαλέτας (10άδες)	3
Διάφορες κονσέρβες	15	Ρολό κουζίνας	1
Γάλα κονσέρβα	12	Μάσκες	160
Σάλτσα ντομάτας	59	Αντισηπτικά	3
Αυγά	12	Σαμπουάν/ αφρόλουτρα	16
Λάδι	19 λίτρα	Οδοντόκρεμα	5
Αλεύρι	11 κιλά	Οδοντόβουρτσα	2
Ζάχαρη	4 κιλά	Χλωρίνη	2
Αλάτι	1 κιλό	Υγρό πιάτων/ χεριών	3
Πατάτες	9 κιλά	Διάφορα φάρμακα	20
Κρεμμύδια	3 κιλά		
Καρότα	2 κιλά		
Φρούτα-λαχανικά	1 σακούλα		
Μπισκότα/ σοκολάτες/ δημητριακά	2 σακούλες		
Διάφορα άλλα	1 σακούλα		

Πίνακας 2: Είδη και τεμάχια που συγκεντρώθηκαν στην πρώτη συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης | 13.12.2020

1^ο ΔΙΗΜΕΡΟ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ

12 - 13 Δεκεμβρίου 2020

ΣΑΒΒΑΤΟ 12/12, 11:00-18:00

Συγκεντρώνουμε **είδη πρώτης ανάγκης** για τους συνανθρώπους μας στα **Πάρκο Τσίπης** (συμβολή των οδών Ι. Μακρή και Αγαπηνού)

Χρεάζομαστε:

- Τρόφιμα μακράς διάρκειας (όσπρια, ρύζι, ζυμαρικά, λάδι, κονσέρβες, σάλτσες, πατάτες, κρεμμύδια, καρότα κλπ.)
- Είδη υγιεινής (μάσκες, αντισηπτικά, σαμπουάν, σαπούνια, αερόβιας, πάνες, γάντια κλπ.)
- Φάρμακα και βιταμίνες (όπως αλβέρτα, άσπρον, για το σπασμό, παλμοβιταμίνες κλπ.)
- Καλάθια και κουτιά για να ενθαρρύνουμε δράσεις "πάρκ-δύο" υποβοηθώντας τους στη Γειτονιά μας

****Πηράμε όλα τα απαραίτητα μέτρα υγιεινικής προστασίας (φοράμε μάσκα, κρατάμε αποστάσεις)**

Ελάτε να σας γνωρίσουμε και να σας ενημερώσουμε σχετικά με το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας, να ακούσουμε τις ιδέες σας και την εμπειρία σας!

ΚΥΡΙΑΚΗ 13/12, 20:30

Πραγματοποιούμε **Δράση Ενημέρωσης** σχετικά με το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας μέσω zoom

Τι γίνεται σε άλλες Γειτονίες του κόσμου ... και της πόλης μας:

- Επικοινωνούμε με θεμελιώδη σχετικά με αντίστοιχες δράσεις
- Προσκαλούμε αντίστοιχες αυτοοργανωμένες κοινότητες και πρωτοβουλίες της πόλης μας, να πάρουν το λόγο και **να μας μιλήσουν για τη δράση τους**

Κάντε μας ερωτήσεις! Θα υπάρχει χώρος για να απαντηθούν

Για να συνδεθείτε στο zoom, θα βρείτε το σύνδεσμο στη σελίδα της Πρωτοβουλίας στο facebook "Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Γβόλου"

ΓΙΑ ΝΑ ΜΗ ΜΕΙΝΕΙ ΚΑΜΙΑ ΜΟΝΗ, ΚΑΝΕΝΑΣ ΜΟΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ: ΣΤΗΡΙΖΟΥΜΕ, ΦΡΟΝΤΙΖΟΥΜΕ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΜΕ ΣΧΕΣΕΙΣ

Εάν θέλετε να βοηθήσετε, στείλε μας μήνυμα στη σελίδα στο facebook ή στο mail για να σε ενθάρρυνε στη συνάντησή μας στο Viber

Στην ομάδα στο facebook μοιραζόμαστε πληροφορίες και νέα σχετικά με την πανδημία και την περιοχή μας

Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Γβόλου

geitonias.vvolou@gmail.com

Γειτονία ΑΛ.Γβόλου Ομάδα Αλληλοβοήθειας Covid-19

Εικόνα 5: Η αφίσα του «1ου Δημέρου Αλληλοβοήθειας»

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonias.vvolou/photos/a.1515883645382018/2463095853994121>

τους στόχους και τον τρόπο λειτουργίας, παρέμβαση από μία εκπρόσωπο ενός δικτύου αλληλοβοήθειας από μία γειτονιά της Βαρκελώνης, και ανοιχτό κάλεσμα σε άλλες συλλογικότητες της Θεσσαλονίκης.¹⁵

3.3. Συλλογές ειδών πρώτης ανάγκης στο Πάρκο Τσέπης

Από το «1ο Διήμερο Αλληλοβοήθειας», στις 12 Δεκεμβρίου 2021, διοργανώθηκαν άλλες τέσσερις συλλογές ειδών πρώτης ανάγκης στο Πάρκο Τσέπης (23 Ιανουαρίου, 6 Φεβρουαρίου, 6 Μαρτίου, 3 Απριλίου 2022). Από εμπειρικές παρατηρήσεις και ημερολογιακές σημειώσεις, η ανταπόκριση του κόσμου ήταν αρκετά ευρεία: ηλικιωμένες/οι, φοιτητές/ήτριες, καταστηματαρχές/ισσες, καλλιτέχνες/ιδες και άνεργοι/ες, που κατά κύριο λόγο διέμεναν στη γειτονιά και ενημερώνονταν από τα κοινωνικά δίκτυα της Πρωτοβουλίας.

Από την πρώτη κιόλας συλλογή, η Πρωτοβουλία ξεκίνησε μια διαδικασία ανοιχτής επικοινωνίας με άλλες συλλογικότητες απ' όλη την πόλη, μετά από πρόσκληση στο Πάρκο Τσέπης. Σε κάθε συλλογή παραβρέθηκαν αρκετές συλλογικότητες από ένα ευρύ πολιτικό και ιδεολογικό φάσμα. Κάποιες από αυτές μοίραζαν ήδη φαγητό και ρουχισμό σε άστεγους/ες, μετανάστες/ριες και πρόσφυγες/προσφύγιες, και άλλες διαχειρίζονταν «κουτιά αλληλεγγύης» σε διάφορα σημεία στην πόλη. Οι συλλογές ειδών πρώτης ανάγκης του Δικτύου Αλληλοβοήθειας, ως δράση σταδιακής οικειοποίησης του Πάρκου Τσέπης, συνέβαλαν από τη μία στην ενίσχυση νέων χώρων κοινωνικότητας (Mehta 2020) κατά την περίοδο μελέτης, και από την άλλη, στην υπέρβαση διάφορων χωρικών, κοινωνικών και πολιτικών ορίων μεταξύ ετερόκλητων συλλογικοτήτων και ατομικότητων. Ουσιαστικά, με σημείο αναφοράς το Πάρκο Τσέπης, δημιουργήθηκε μία «αλυσίδα φροντίδας και αλληλοβοήθειας», όπου η κάθε συλλογικότητα με βάση τους δικούς της πόρους, οργανωτικές και επιχειρησιακές δυνατότητες, αλληλοσυμπληρώνοντας η μία την άλλη, κινητοποιήθηκε σε υπερτοπική διάσταση, παρά τους ισχύοντες περιορισμούς που επέβαλε η καραντίνα. Για παράδειγμα, η Πρωτοβουλία συνέλεγε τρόφιμα και στη συνέχεια τα μοίραζε σε άλλες συλλογικότητες, που είτε γέμιζαν τα «κουτιά αλληλεγγύης», είτε διέθεταν μαγειρικό εξοπλισμό και μοίραζαν τρόφιμα σε άστεγο πληθυσμό, μετανάστες/ριες και πρόσφυγες/προσφύγιες. Κατά την περίοδο αυτή, διανομές τροφίμων σε ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες γίνονταν καθημερινά. Αυτό οδήγησε σε νέες σχεσιακές διαδρομές στη γειτονιά και την πόλη. Τα επόμενα δύο παραδείγματα τέτοιων διαδρομών αποκαλύπτουν κάποια από τα πα-

ράδοξα της κρατικής και θεσμικής διαχείρισης της πανδημίας στη Θεσσαλονίκη, μέσα από τη βιωμένη εμπειρία της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου. Το πρώτο, η «διαμπαλκονική» συναυλία της γειτονιάς, συγκαταλέγεται στις «κοινοτικές αντιστάσεις της τέχνης» στο χρονολόγιο των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στην εποχή της COVID-19 (Zacharaki 2022) και φανερώνει το πώς οι θεσμοί αντιλαμβάνονται την πολιτιστική και κοινοτική έκφραση στην πόλη κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Το δεύτερο διηγείται μία σχεσιακή διαδρομή στην πόλη, κατά τη διάρκεια της κακοκαιρίας «Μήδειας», και ιχνηλατεί το πώς η ευαλωτότητα και η φροντίδα του άστεγου πληθυσμού της πόλης νοείται από τους θεσμούς.

3.4 Η «Διαμπαλκονική» Συναυλία της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου

Στις 30 Δεκεμβρίου 2020, η Πρωτοβουλία στο πλαίσιο των πρώτων δράσεων του Δικτύου Αλληλοβοήθειας και για να γιορτάσει τον 8ο χρόνο δράσης της, συνδιοργάνωσε μαζί με καλλιτέχνες/ιδες που διαμένουν στη γειτονιά μία «διαμπαλκονική» συναυλία.¹⁶ Μέσα σε μία, ως επί το πλείστον, δυστοπική συνθήκη ασφυχτικής καραντίνας, πρωτόγνωρων κυβερνητικών εντολών, απαγορεύσεων κάθε καλλιτεχνικής δραστηριότητας και με την αφήγηση της εθνικής κυβέρνησης να αναφέρεται σε «νεκρές πόλεις»¹⁷ (Davis 2002), η συναυλία θα επέτρεπε στις γειτονισσες και στους γείτονες να βιώσουν μία διαφορετική πολιτιστική εμπειρία. Η βασική ιδέα ήταν πέντε μπαλκόνια να μεταμορφωθούν σε μικρές μουσικές σκηνές, ή αλλιώς σε *οριακούς* τόπους πολιτιστικής έκφρασης (Μπαχτίν 2017), επιδιώκοντας έτσι την ενδυνάμωση της γειτονιάς, μέσα από μία συμβολική κοινοτική αίσθηση συνοχής (*communitas*, βλ. Turner 1982) και μάλιστα από τον ιδιωτικό χώρο του μπαλκονιού τους.

Η συναυλία ξεκίνησε σύμφωνα με το πρόγραμμα, ενώ, παράλληλα, οι θεατές αυξάνονταν σταδιακά, τόσο στα μπαλκόνια, όσο και στο πεζοδρόμιο. Αν και τηρούνταν τα προβλεπόμενα μέτρα, κατά την έναρξη της δεύτερης μουσικής πράξης, η αστυνομία, η οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε διακριτική παρουσία, εξέφρασε ανησυχίες για ενδεχόμενο συνωστισμό. Έτσι, θεώρησε σκόπιμο να επέμβει με σκοπό να διακοπεί η συναυλία. Μάλιστα, με την παρουσία του διοικητή του Τ.Α. Λευκού Πύργου, ανακοινώθηκε ότι άμα δεν σταματήσει η μουσική θα χρεώνονταν οι περαστικοί, οι θεατές και οι καλλιτέχνες/ιδες, οι οποίοι/ες βρίσκονταν στα μπαλκόνια των σπιτιών τους, με χρηματικό πρόστιμο. Γι' αυτό το λόγο, η συναυλία διακόπηκε, για να συνεχιστεί μετά την απαγόρευση κυκλοφορίας και αφού η παρουσία των παρευρισκόμενων

Εικόνα 6: Η έκτακτη δομή φιλοξενίας του Δήμου Θεσσαλονίκης στη ΔΕΘ
Πηγή: Χατζηνάκος, 2021

είχε μειωθεί σημαντικά.

Κατά μία έννοια, το αποτέλεσμα φανερώνει δύο όψεις της ίδιας πόλης. Από τη μία, η διοργάνωση μιας πολιτιστικής εμπειρίας, μέσα σε μία ευρύτερη συνθήκη κοινωνικής *ερήμωσης*, με στόχο την καλλιέργεια μιας συλλογικής αίσθησης φροντίδας. Από την άλλη, σκιαγραφείται μια κοινωνική πραγματικότητα γεμάτη αντιφάσεις, αντιθέσεις και θεσμικά παράδοξα,¹⁸ υπενθυμίζοντας στο συλλογικό φαντασιακό ότι «οι παράπλευρες απώλειες από τα μέτρα κοινωνικής απομόνωσης συνοψίζονται στην απώλεια της ίδιας της πόλης, που δεν μπορεί να συγκροτηθεί συλλογικά από έγκλειστους πολίτες, και επεκτείνονται στη σφράγιση των ελεύθερων δημόσιων και κοινών χώρων» (Λεοντίδου 2020: 11) και όχι μόνο. Το ερώτημα, βέβαια, μέχρι σήμερα, παραμένει εξαιρετικά επίκαιρο: Μπορούν άραγε να υπάρξουν «νεκρές πόλεις», όσο οι άνθρωποι τους οργανώνονται, εκφράζονται και δημιουργούν;¹⁹

3.5. Η «Μήδεια» πάνω από τη Θεσσαλονίκη

Όσο συνεχίζονταν οι συλλογές και διανομές τροφίμων, στις 13 Φεβρουαρίου 2021, μέσα σε μία ευρύτερη συνθήκη γενικευμένης καταστολής και βίας,²⁰ κατέφθασε στη Θεσσαλονίκη η κακοκαιρία με το όνομα «Μήδεια». Το προηγούμενο βράδυ, μέλη της Πρωτοβουλίας, μαζί με δύο ακόμα συλλογικότητες, βρέθηκαν στο δρόμο μαζί να μοιράζουν μαγειρεμένο φαγητό, στον άστεγο πληθυσμό της ευρύτερης γειτονιάς (Alterthess 2021). Λίγο αργότερα ανακοινώθηκε από το Δήμο Θεσσαλονίκης ότι δημιουργεί έκτακτη δομή, χωρητικότητας 14 ατόμων, για την προσωρινή φιλοξενία του άστεγου πληθυσμού της πόλης,

στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ). Σημειώνεται εδώ, ότι το 2019 το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος είχε διαθέσει δωρεά ύψους 10.000.000€ στο Δήμο Θεσσαλονίκης για την ανακούφιση της πόλης από τις επιπτώσεις της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης.²¹ Παράλληλα, στις 6 Νοεμβρίου 2020, ο Δήμος Θεσσαλονίκης δήλωνε ότι θα δημιουργούσε ασπίδα προστασίας για τους αστέγους εν μέσω της πανδημίας και ετοιμαζόταν να υπογράψει τη Χάρτα Δικαιωμάτων των Αστέγων της FEANTSA (Αηδονόπουλος 2020).

Το επόμενο πρωί, η δημοτική αστυνομία, εθελοντές μη κυβερνητικών οργανώσεων, μέλη της

Πρωτοβουλίας, μαζί με άλλες συλλογικότητες, παρακινούσαν τους άστεγους/ες να μεταφερθούν προς τη δομή έκτακτης φιλοξενίας για να προφυλαχθούν από το ψύχος. Την ίδια στιγμή, γνωρίζοντας ότι ο άστεγος πληθυσμός της πόλης, που δεν φιλοξενούνταν στο μοναδικό Υπνωτήριο Αστέγων του Δήμου, ξεπερνούσε την ορισμένη χωρητικότητα, μέλη της Πρωτοβουλίας επισκέφτηκαν το χώρο με σκοπό να ενημερώσουν τους υπεύθυνους σχετικά με τον αριθμό των αστέγων στη γύρω περιοχή²² (βλ. Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, 22 Φεβρουαρίου 2021· Χατζηνάκος 2021).

Με την είσοδο των μελών της Πρωτοβουλίας στο χώρο διαπιστώθηκε ότι η έκτακτη δομή φιλοξενίας δεν κάλυπτε καμία υγειονομική συνθήκη οριζόμενη από το νόμο, αφήνοντας τις/τους εργαζόμενες/ους και τους/τις άστεγους/ες με ελάχιστη προστασία και άμεσα εκτεθειμένους/ες, τόσο στην πανδημία, όσο και στη «Μήδεια».²³ Πέρα από τις νομικές, ηθικές και πολιτικές ευθύνες που σχετίζονται με το πώς η ευαλωτότητα και η φροντίδα του άστεγου πληθυσμού νοείται από τους θεσμούς, η επιχειρησιακή και επικοινωνιακή διαχείριση της κακοκαιρίας από το Δήμο Θεσσαλονίκης φανερώνει μία στάση που δεν θέτει ως προτεραιότητα τη διασφάλιση της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας. Ως εκ τούτου, η αδυναμία του Δήμου να προνοήσει και να δημιουργήσει στην πράξη βιώσιμες δομές παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας αναπαράγει, ενισχύει και επιδεινώνει την «κρίση της φροντίδας» (Fraser 2016), και εντέλει θέτει εν αμφιβόλω την ίδια την ανθεκτικότητα της πόλης (βλ. Παρατηρητήριο Αστικής Ανθεκτικότητας 2020).

4. Συζήτηση και συμπεράσματα

Στην εποχή της COVID-19, οι πρακτικές της φροντίδας, που ανέκαθεν υπήρχαν στους αστικούς χώρους, απέκτησαν μία ολοένα και μεγαλύτερη ορατότητα. Σε αντιδιαστολή με τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης», που υιοθετήθηκαν από τις εθνικές κυβερνήσεις για την προστασία της δημόσιας υγείας, ποικιλόμορφα κοινωνικά κινήματα, σε πολλά μέρη του κόσμου, οργάνωσαν τοπικές ομάδες αλληλοβοήθειας για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού και την υποστήριξη των άμεσα πληττόμενων, τοποθετώντας στον πυρήνα της δράσης τους την έννοια της φροντίδας και της γειτονιάς. Οι πρακτικές που υιοθετήθηκαν από τις τελευταίες, αν και εξυπνήρησαν διαφορετικούς σκοπούς, πάνω απ' όλα, αφορούν τη φροντίδα της ίδιας της ανθρώπινης ζωής, στόχευσαν στη μείωση των δραματικών συνεπειών που επέφερε η κοινωνική απομόνωση και ο εγκλεισμός (Córdoba, Peredo και Chaves 2021), και κατά μία έννοια πρόσφεραν κάποιες «δυνατότητες δημιουργίας και σχεδιασμού περισσότερο κοινωνικά δίκαιων πόλεων» (Till 2012: 8). Την ίδια στιγμή, αμφισβητούν στην πράξη τις κυρίαρχες πολιτικές των εθνικών και τοπικών κυβερνήσεων απέναντι στην πανδημία, και καταδεικνύουν ότι η COVID-19 είναι τόσο υγειονομική, όσο και κοινωνική κρίση του κυρίαρχου μοντέλου της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης (Pleyers 2020).

Παρά τον εθνογραφικό του χαρακτήρα, αυτό το άρθρο επικεντρώθηκε στις σχέσεις φροντίδας και τις δυναμικές που δημιουργούνται στο αστικό περιβάλλον σε μία ευρύτερη συνθήκη αβεβαιότητας. Εστίασε στο ρόλο των οργανώσεων βάσης και των αυτοδιαχειριζόμενων χώρων (π.χ. Πάρκο Τσέπης), στη διαχείριση των αλληλένδετων υγειονομικών, κοινωνικών και οικονομικών κρίσεων. Ανακεφαλαιώνοντας, μέσα σε μία περίοδο οκτώ μηνών, το Δίκτυο Αλληλοβοήθειας της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου λειτούργησε ως μία ευρύτερη «κοινότητα φροντίδας» (Federici 2012). Αυτό επέτρεψε στη συλλογικότητα να υιοθετήσει μια γκάμα από ποικιλόμορφες πρακτικές της φροντίδας, που βασίζονταν στην αλληλοβοήθεια, την αμοιβαιότητα, την αλληλεγγύη και την πολιτιστική έκφραση. Πιο συγκεκριμένα, με τους δικούς της πόρους προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τη γειτονιά σχετικά με την πρόληψη της εξάπλωσης του ιού, διοργάνωσε έξι συλλογές ειδών πρώτης ανάγκης, μία «διαμπαλκονική» συναυλία, και δραστηριοποιήθηκε στον αστικό ιστό με παρεμβατικές και ακτιβιστικές δράσεις μαζί με άλλες συλλογικότητες (βλ. Πίνακα 2). Συγχρόνως, το Πάρκο Τσέπης, αποτέλεσε μία ακόμα «πολιτική υποδο-

μή της φροντίδας» (Odendaal 2021 · Kapsali 2020) στη Θεσσαλονίκη και λειτούργησε καταλυτικά στη δημιουργία μίας αλυσίδας φροντίδας και αλληλοβοήθειας που επεκτάθηκε σταδιακά στην πόλη, παρά τους περιορισμούς που επέβαλαν τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης».

Οι δράσεις της Πρωτοβουλίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας καλλιέργησαν ένα είδος οριζόντιας αλληλεγγύης με άλλα κοινωνικά κινήματα τα οποία συνέβαλαν σ' ένα συνεργατικό οικοσύστημα φροντίδας, εντός και εκτός της γειτονιάς. Εδραιώνοντας ένα κοινό πλαίσιο δράσεων, επέτρεψαν στην πράξη την υπέρβαση διαφορετικών χωρικών, κοινωνικών και πολιτικών ορίων μεταξύ τους. Σε γενικές γραμμές, λοιπόν, φαίνεται ότι η ευρύτερη κινητοποίηση που αναπτύχθηκε με σκοπό την υποστήριξη των ανθρώπων της γειτονιάς και ειδικότερα των περιθωριοποιημένων και ευπαθών ομάδων, μπορεί να γίνει κατανοητή ως ένα εναλλακτικό πεδίο διακυβέρνησης και αυτοδιαχείρισης των αστικών πόρων, όπου οι οργανώσεις βάσης μπορούν να διαπραγματευτούν ένα μεταβαλλόμενο πεδίο πολιτικής που θα βασίζεται στην έννοια της φροντίδας και της γειτονιάς. Ταυτόχρονα, τα δεδομένα, που προκύπτουν από τα παράδοξα της κρατικής και θεσμικής διαχείρισης της πανδημίας στη Θεσσαλονίκη, χαρτογραφούν μερικές από τις πολυσχιδείς και αντιφατικές σχέσεις κράτους-κοινωνίας, κατά τη διάρκεια του δεύτερου εθνικού lockdown.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι οι δράσεις του Δικτύου, ουσιαστικά, περιορίστηκαν στις αρχές Μαρτίου 2021, με το ξέσπασμα του φοιτητικού κινήματος ενάντια στο Νόμο 4777/2021, και διακόπηκαν στις αρχές Απριλίου 2021 (βλ. Πίνακα 3). Όπως προαναφέρθηκε η συλλογικότητα αποτελούνταν εκείνο το διάστημα, κατά κύριο λόγο από φοιτήτριες και φοιτητές και έτσι η δυναμική της Πρωτοβουλίας και του Δικτύου Αλληλοβοήθειας μειώθηκε αρκετά. Αν και σε γενικές γραμμές, η συμμετοχή τόσο στην Πρωτοβουλία, όσο και στο Πάρκο Τσέπης αυξομειώνεται κατά διαστήματα, για διαφορετικούς λόγους και περιστάσεις (π.χ. κατασκευαστικές και πολιτιστικές δράσεις), η ανάγκη δημιουργίας ενός μόνιμου συντονιστικού ομάδων γειτονιάς, μετά τα γεγονότα της «Μήδειας», αποτέλεσε το έναυσμα για μία σειρά νέων διαδρομών τους επόμενους μήνες. Μεταξύ αυτών, στις 13 Μαρτίου 2021, η Πρωτοβουλία συμμετείχε στο πανελλαδικό κάλεσμα «Πονάω! Ως εδώ με την κρατική καταστολή!» (42 συγκεντρώσεις σε όλη τη χώρα). Με κύρια θεματική τη φροντίδα, στις 5 Ιουνίου 2021, συνδιοργανώθηκε στο Πάρκο Τσέπης το «2ο Πικ Νικ για την Αποανάπτυξη».²⁴ Στη συνέχεια, προτάθηκε η δημιουργία ενός «Δικτύου Ομάδων Γειτονιάς» με σκοπό να αποτελέσει, αρχικά, μια

Ημερομηνία	Δράση	Τόπος
Αρχές Νοεμβρίου 2020	Αφισοκόλληση	Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου Ευρύτερη περιοχή
12 και 13 Δεκεμβρίου 2020	1ο διήμερο Αλληλοβοήθειας	Πάρκο Τσέπης
30 Δεκεμβρίου 2020	Διαμπαλκονική συνανλία	Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου
23 Ιανουαρίου 2021	2η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης	Πάρκο Τσέπης
6 Φεβρουαρίου 2021	3η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης	Πάρκο Τσέπης
13 Φεβρουαρίου 2021	Έλευση κακοκαιρίας «Μήδειας»	ΔΕΘ Ευρύτερη γειτονιά Αλεξάνδρου Σβώ- λου
22 Φεβρουαρίου 2021	Έναρξη φοιτητικού κινήματος	ΑΠΘ
6 Μαρτίου 2021	4η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης	Πάρκο Τσέπης
10 Μαρτίου 2021	1η απόπειρα εκκένωσης της Πρυτανείας	ΑΠΘ Ευρύτερη περιοχή
13 Μαρτίου 2021	Συμμετοχή στο πανελλαδικό κάλεσμα «Πονάω ως εδώ με την κρατική καταστολή!»	Λευκός Πύργος
3 Απριλίου 2021	5η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης	Πάρκο Τσέπης
5 Ιουνίου 2021	2ο «Πικ Νικ για την Αποανάπτυξη» με κύρια θεματική τη φροντίδα	Πάρκο Τσέπης
15 Ιουνίου 2021	1η συνάντηση για δημιουργία Δικτύου Ομάδων Γειτονιάς	Πάρκο Τσέπης
29 Ιουνίου 2021	2η συνάντηση για δημιουργία Δικτύου Ομάδων Γειτονιάς	Πάρκο Τσέπης
30 Ιουνίου 2021	Εξώσεις & Νέοι Αγώνες για τη Στέγη	Πάρκο Τσέπης

Πίνακας 3: Οι δράσεις και η εξέλιξη του Δικτύου Αλληλοβοήθειας

ανοιχτή πλατφόρμα επικοινωνίας, συνεργασίας και διαμοιρασμού πληροφοριών. Γι' αυτό το σκοπό, πραγματοποιήθηκαν δύο συναντήσεις, στις 15 και 29 Ιουνίου 2021 αντίστοιχα.

Είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι αν και πραγματοποιήθηκαν κοινές δράσεις (π.χ. Γιορτή του Βαρδάρη από το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας, 3 Οκτωβρίου 2021), η έλευση του καλοκαιριού, μαζί με άλλους παράγοντες, όπως η σταδιακή χαλάρωση των περιοριστικών μέτρων, η μείωση της συμμετοχής στην Πρωτοβουλία και άλλα εσωτερικά ζητήματα, δεν επέτρεψαν τη συγκεκριμενοποίηση του Δικτύου Ομάδων Γειτονιάς. Επίσης, αν και κάποια μέλη της Πρωτοβουλίας επιχειρήσαν να συνεχιστεί η προσπάθεια ενεργοποίησης του Πάρκου Τσέπης, η χρήση του μέχρι σήμερα παραμένει περιορισμένη, και κατά κύριο λόγο συνεχίζει να αυξάνεται κατά τη διάρκεια κατασκευαστικών και πολιτιστικών δράσεων (π.χ. κινηματογραφικές προβολές). Οι περιορισμοί αυτοί οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στις προκλήσεις που δημιουργούνται, αφενός από την αδυναμία συμπερίληψης των περιοίκων στη

λειτουργία του Πάρκου, και αφετέρου σε ευρύτερα κοινωνικοπολιτιστικά πλαίσια όπως η απουσία συμμετοχικής κουλτούρας και κοινοτικού πνεύματος σχετικά με τη (συν)διαχείριση των αστικών πόρων στη γειτονιά. Ένα από τα ζητήματα που δεν εξετάστηκαν σε αυτό το άρθρο αφορά το κατά πόσο τα μέλη της Πρωτοβουλίας, ως δρώντα κοινωνικά υποκείμενα, κατάφεραν να ενσωματώσουν οργανικά την πρακτική της φροντίδας ή τη χρησιμοποίησαν εργαλειακά, κατά περίπτωση, και χωρίς συνέχεια. Αυτό το στοιχείο αδιαμφισβήτητα θα συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των μικροδιαδικασιών που αναπτύσσονται σε αντίστοιχες συλλογικότητες και ομάδες αλληλοβοήθειας, με σκοπό να ενισχύσει τη μακροβιότητα και αποτελεσματικότητά τους (Λαϊνός 2022· Fernandes-Jesus κ.ά. 2021).

Συμπερασματικά, η πανδημία, ως κοινωνικο-φυσικός παράγοντας, οδήγησε στην επανεξέταση των πρακτικών της φροντίδας στη Θεσσαλονίκη και ώθησε διαφορετικές συλλογικότητες να συντονίσουν τις προσπάθειές τους. Μεταξύ αυτών, η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλε-

ξάνδρου Σβώλου, με αφορμή τις ελλείψεις και τα παράδοξα της κρατικής διαχείρισης της πανδημίας, επιχειρήσε να αρθρώσει μία εναλλακτική πρόταση που βασιζόταν στη φροντίδα, με επίκεντρο το Πάρκο Τσέπης. Το γεγονός αυτό επέτρεψε πιο αποτελεσματικές μορφές επικοινωνίας και συλλογικής δράσης σε (υπερ)τοπικό επίπεδο. Αν και μία τέτοια προοπτική προδιαγράφει το μελλοντικό όραμα μιας άλλης μορφής κοινοτικής ζωής στην πόλη (Zaimakis 2018), υπό μια κριτική ματιά, οι περισσότερες δράσεις που πραγματοποιήθηκαν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, αποτελούν απλώς ένα υποκατάστατο του φιλανθρωπικού ρόλου του θεσμικού κράτους. Δεν ενσωματώνουν, αλλά εργαλειοποιούν κάπως μηχανικά την παροχή φροντίδας. Αυτή η κριτική ισχύει τόσο για τη μελέτη περίπτωσης, όσο και για άλλες συλλογικότητες που, λόγω διαφορετικών κοινωνικοπολιτικών, ιδεολογικών και λειτουργικών παραγόντων, δεν μπόρεσαν να σχεδιάσουν και να μονιμοποιήσουν «πολιτικές υποδομές φροντίδας» σε υπερτοπική βάση για την αντιμετώπιση των κοινωνικών συνεπειών του εγκλεισμού πιο άμεσα, όπως έγινε σε άλλες πόλεις του κόσμου. Υπό αυτό το πρίσμα, η αποτελεσματικότητα μιας συλλογικότητας βασίζεται στη δημιουργικότητα, τη διαφορετικότητα, τη μοναδικότητα και εντός της, και έγκειται στην ικανότητά της να ενσωματώνει, να αναδιαμορφώνει και να συγκεκριμενοποιεί τις πρακτικές της φροντίδας, σε σχέση με τους στόχους και τις ανάγκες της, εντός και εκτός της περιοχής δράσης της. Αυτό εξαρτάται από ιδεολογικές, διαδικαστικές και σχεσιακές αλληλεπιδράσεις και από το πώς μία συλλογικότητα και/ή κοινωνικός χώρος έχει τη δυνατότητα να ενισχύει την παραγωγή συλλογικής γνώσης και να κρατάει την ευρύτερη κοινότητα σε επαγρύπνηση, ειδικότερα σε καιρούς κρίσης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η εμπειρία της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου και όλα όσα εθνογραφικά συζητήθηκαν σε αυτό το άρθρο, συνθέτουν μόλις ένα τμήμα του σύνθετου κοινωνικού τοπίου της Θεσσαλονίκης τη χρονική περίοδο μελέτης. Επίσης, η επιτόπια συλλογή περισσότερων δεδομένων δεν ήταν δυνατή λόγω των περιορισμών που επέβαλαν τα μέτρα «κοινωνικής αποστασιοποίησης». Στο σύνολό τους, αυτοί οι περιορισμοί μείωσαν την ανάδειξη της πολυπλοκότητας και των αντιφάσεων που είναι ενσωματωμένες στη μελέτη περίπτωσης. Επιπλέον, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να δημιουργηθεί η εσφαλμένη αντίληψη ότι η έννοια της φροντίδας περικλείει μόνο θετικά, μεταμορφωτικά και χειραφετητικά στοιχεία. Η φροντίδα δεν αποτελεί ούτε φυσικό ένστικτο, ούτε μία *a priori* ηθική πρακτική (Tronto 1993). Αναμφίβολα, μία τέτοια θέση αγνοεί ότι η πρακτική της φροντίδας ακόμα κι αν ιδανικά στοχεύει στην

επιδιόρθωση του κόσμου μας, μπορεί να αναπαράγει ιεραρχικές και άνισες σχέσεις μεταξύ του/της φροντιστή/ίστριας και του/της λήπτη/ριας της φροντίδας, ταξικές και έμφυλες διακρίσεις και άλλες κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις, τόσο εντός, όσο και εκτός της μικρο-κοινωνιολογίας της κάθε συλλογικότητας, παραμελώντας έτσι πολυδιάστατους και σύνθετους παράγοντες όπως οι *αόρατες φωνές*, οι κοσμοθεωρίες, τα κίνητρα, και τα συστήματα αξιών που κρύβονται πίσω από τις πρακτικές αυτές. Στην κατεύθυνση αυτή, προτείνεται η εννοιολογική ενδυνάμωση και η εμπειρική μελέτη της «υλικότητας της φροντίδας» (*materialities of care*), που επιχειρεί να διερευνήσει το πώς οι πρακτικές της φροντίδας αναπαράγονται πολυδιάστατα στις πιο τετριμμένες πτυχές της καθημερινής ζωής και σε ποικίλα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια (Bonanno 2021).

Εν κατακλείδι, οι πρακτικές της φροντίδας για να γίνουν ένα «αντικίνημα» (Polanyi 1944) μετά την COVID-19, πρέπει να κλιμακωθούν σε ευρύτερα επίπεδα της κοινωνίας (Becerra και Muneri-Wangari 2021). Η άνευ προηγουμένου υγειονομική και κοινωνική κρίση της COVID-19, που συνοδεύει τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, προσφέρει μια πραγματική δυνατότητα επανεξέτασης της έννοιας της φροντίδας και της κλίμακας γειτονιάς. Έτσι, η πανδημία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία ευκαιρία για τη δέσμευση στην έννοια της «γειτονιάς», ως *κοινού τόπου* προαγωγής της αλληλεγγύης, της αλληλοβοήθειας και της αυτοδιαχείρισης. Η νέα «κανονικότητα» καλεί στην επαναξιολόγηση μιας σειράς παραγόντων σε κρίσιμους τομείς, όπως είναι η υγεία, το περιβάλλον, η εκπαίδευση, η στέγαση (Sakali και Karyotis 2022· Χατζηπροκοπίου, Καραγιάννη και Καψάλη 2021), οι νέες μορφές ευέλικτης εργασίας (Popan 2021), ο αστικός σχεδιασμός (Jon 2020) και ο δημόσιος κοινός χώρος (Λεοντίδου 2020). Ταυτόχρονα, δημιουργεί την ανάγκη ενίσχυσης νέων χώρων κοινωνικότητας, όπως είναι το Πάρκο Τσέπης. Η δημιουργία μόνιμων και βιώσιμων υποδομών, όπως σύλλογοι και συμβούλια γειτονιάς, σε συνδυασμό με τη συλλογική και μη καταναλωτική/εμπορευματοποιημένη οικειοποίηση των αστικών κοινών πόρων, την ενίσχυση των δικτύων παραγωγής και κατανάλωσης της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ), τις μορφές εργατικού συνεταιρισμού και συνεργατισμού, την ευρύτερη στρατηγική υποστήριξης κοινωνικών υποδομών αλληλοβοήθειας (Λαϊνάς 2022· Moraes, Santos και Assis 2020) και το Κίνημα της Νέας Αυτοδιοίκησης μας επιτρέπουν να ρίξουμε μια κλεφτή ματιά στην πόλη του μέλλοντος (Tarinski και Schismenos 2020). Ας είναι αυτό το άρθρο ένα πρελούδιο για συλλογική δράση στις γειτονιές της Θεσσαλονίκης. Αυτό απαι-

τεί την κατανόηση των μετασχηματιστικών κοινωνικών πειραμάτων, υπό το πρίσμα εναλλακτικών πραγματικότητων που ενσωματώνουν διαφορετικούς τρόπους ύπαρξης στην πόλη και τη γειτονιά.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Abers, R. N., Rossi, F. M. και von Bülow, M. (2021) «State-society relations in uncertain times: Social movement strategies, ideational contestation and the pandemic in Brazil and Argentina», *International Political Science Review*, 42 (3), σ. 333-349. DOI: 10.1177/0192512121993713.
- Abrams, E. M. και Szeffler, S. J. (2020) «COVID-19 and the impact of social determinants of health», *The Lancet Respiratory medicine*, 8 (7), σ. 659-661. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2213-2600\(20\)30234-4](https://doi.org/10.1016/S2213-2600(20)30234-4).
- Akritidis, D. κ.ά. (2021) «Implications of COVID-19 Restriction Measures in Urban Air Quality of Thessaloniki, Greece: A Machine Learning Approach», *Atmosphere*, 12 (1500), σ. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.3390/atmos12111500>.
- Alfaro, V. και José, M. (2020) «Feminist solidarity networks have multiplied since the COVID-19 outbreak in Mexico», *Interface*, 12 (1), σ. 82-87.
- Alterthess (2021) *Κακοκαιρία: Πρωτοβουλίες στήριξης των αστέγων από συλλογικότητες, έκτακτη δομή μόνο για 14 άτομα από τον Δήμο*, Alterthess. Διαθέσιμο στο: <https://alterthess.gr/kakokairia-protovoylies-stirixis-ton-aste-gon-apo-sylogikotites-ektakti-domi-mono-gia-14-atoma-apo-ton-dimo> [Ανακτήθηκε στις 10/2/2022].
- Amin, A. (2012) *Land of Strangers*. Κέμπριτζ: Polity Press.
- Bao, H. (2020) «Anti-domestic violence little vaccine: a Wuhan-based feminist activist campaign during COVID-19», *Interface*, 2 (1), σ. 53-63.
- Barcelona En Comú (2019) *Fearless Cities: A Guide to the Global Municipalist Movement*. Οξφόρδη: New Internationalist Publications Ltd. Διαθέσιμο στο: https://fearlesscities.com/sites/default/files/fearless_book_en.pdf.
- Bauwens, M., Kostakis, V., και Pazaitis, A. (2019) *Peer to Peer: The Commons Manifesto*. Λονδίνο: University of Westminster Press.
- Becerra, M. G. και Muneri-Wangari, E. (2021) «Practices of Care in Times of COVID-19», *Frontiers in Human Dynamics*, 3, σ. 1-14. DOI: 10.3389/fhumd.2021.648464.
- Bonanno, L. (2021) «The Work of Pharmaceuticals in Austerity-Burdened Athens: Modes and Practices of Care in Times of Crisis», *Ethnos*, σ. 1-19. DOI: 10.1080/00141844.2021.2013282.
- Borch, C. και Kornberger, M. (2016) *Urban Commons: Rethinking the City*. Άμπνγκτον: Νέα Υόρκη: Routledge.
- Bringel, B. και Pleyers, G. (2021) *Social Movements and Politics in a Global Pandemic: Crisis, Solidarity and Change*. Μπρίστολ: Bristol University Press.
- Budlender, D. (2010) *Time Use Studies and Unpaid Care Work*. Νέα Υόρκη: Routledge.
- The Care Collective, Chatzidakis, A., Hakim, J., Litter J. και Rottenberg, C. (2020) *The Care Manifesto: Politics of Interdependence*. Λονδίνο: Verso.
- Chatzinakos, G. (2020) «Urban Experiments in Times of Crisis: From Cultural Production to Neighbourhood Commoning», στο S. Lekakis (επιμ.) *Cultural heritage in the realm of the commons* (σ. 183-212). Λονδίνο: Ubiquity Press.
- Chatzinakos, G. (2021) «The limitations of urban governance in Greece: Why we need a municipalist movement», *Minim Municipalist Observatory*. Διαθέσιμο στο: <https://minim-municipalism.org/magazine/the-limitations-of-urban-governance-in-greece-why-we-need-a-municipalist-movement> [Ανακτήθηκε στις 13/1/2022].
- Col·lectiu Punt 6 (2019) *Urbanismo Feminista: Por una Transformación Radical de los Espacios de Vida*. Barcelona: Virus Editorial. Διαθέσιμο στο: www.viruseditorial.net/paginas/pdf.php?pdf=urbanismo-feminista.pdf.
- Córdoba, D., Peredo, A. M. και Chaves, P. (2021) «Shaping alternatives to development: Solidarity and reciprocity in the Andes during COVID-19», *World Development*, 139 (105323), σ. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105323>.
- Covid-19 Mutual Aid UK (2020) *Frequently asked questions*. Διαθέσιμο στο: <https://covidmutualaid.org/faq/>
- Davis, M. (2002) *Dead Cities: And Other Tales*. Νέα Υόρκη: New Press.
- Della Porta, D. (2021) «Progressive Social Movements, Democracy and the Pandemic», στο G. Delanty (επιμ.) *Pandemics, Politics, and Society* (σ. 209-226). Βερολίνο και Βοστόνη: De Gruyter.
- de la Bellacasa, M. P. (2017) *Matters of care: Speculative ethics in more than human worlds*. Μιννεσότα: University of Minnesota Press.
- Ellin, N. (1997) *Architecture of Fear*. Νέα Υόρκη: Princeton Architectural Press.
- Evans, J., Karvonen, A. και Raven, R. (2016) *The Experimental City*. Λονδίνο: Routledge.
- Federici, S. (2012) *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction and Feminist Struggle*. Όκλαντ: PM Press.
- Federici, S. (2019) *Re-Enchanting the World: Feminism and the Politics of the Commons*. Όκλαντ: PM Press.
- Fernandes-Jesus, M., Mao, G., Ntontis, E., Cocking, C., McTague, M., Schwarz, A., Semlyen, J., Drury, J. (2021) «More Than a COVID-19 Response: Sustaining Mutual Aid Groups During and Beyond the Pandemic», *Frontiers in Psychology*, 12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.716202.

- Fitz, A. και Krasny, E. (2019) «Introduction: Critical Care. Architecture and Urbanism for a Broken Planet», στο A. Fitz, E. Krasny και A. Wien (επιμ.) *Critical Care: Architecture and Urbanism for a Broken Planet* (σ. 10-22). Κέμπριτζ: MIT Press.
- Fraser, N. (2016) «Contradictions of Capital and Care», *New Left Review*, 100, σ. 99-117.
- Gabauer, A., Knierbein, S., Cohen, N., Lebuhn, H., Trogal, K., Viderman, T. και Haas, T. (2022) *Care and the City: Encounters with Urban Studies*. Νέα Υόρκη και Λονδίνο: Routledge.
- Giannopoulou, I. και Tsobanoglou, G. O. (2020) «COVID-19 pandemic: challenges and opportunities for the Greek health care system», *Irish Journal of Psychological Medicine*, 37 (3), σ. 226-230. DOI: 10.1017/ipm.2020.35.
- Gibson-Graham, J. K. (2006) *A Postcapitalist Politics*. Μινεάπολις: University of Minnesota Press.
- Gornick, J. και Meyers, M. K. (2008) «Creating Gender Egalitarian Societies: An Agenda for Reform», *Politics and Society*, 36 (3), σ. 313-349.
- gov.gr (2022) *Δεδομένα για τον κορονοϊό στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: <https://covid19.gov.gr/covid19-live-analytics/> [Ανακτήθηκε στις 3/4/2022].
- Hamington, M. (2017) «Social Readiness: Care Ethics and Migration», στο S. Bender και W. Arrocha (επιμ.), *Compassionate Migration and Regional Policy in the Americas* (σ. 237-252). Λονδίνο: Palgrave Macmillan.
- Harvey, D. (2019) *Spaces of neoliberalization: towards a theory of uneven geographical development*, 2η εκδ. Στουτγκάρδη: Franz Steiner Verlag.
- Heidegger, M. (1967) *Being And Time*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Himmelweit, S. και Plomien, A. (2014) «Feminist perspectives on care: theory, practice, and policy», στο M. Evans κ.ά. (επιμ.) *The SAGE Handbook of Feminist Theory* (σ. 446-464). Λονδίνο: Sage.
- Iliopoulos, S. και Litsardaki, M. L. (2020) «Pocket Parks as Spaces of “Re-public”»: the Experience of the Alexandrou Svolou Initiative», *The Urban Transcripts*, 3 (1). Διαθέσιμο στο: <https://journal.urbantranscripts.org/article/pocket-parks-as-spaces-of-re-public-the-experience-of-the-alexandrou-svolou-initiative-spilios-iliopoulos-michaela-loukia-litsardaki/%0A>.
- Jon, I. (2020) «A manifesto for planning after the coronavirus: Towards planning of care», *Planning Theory*, 19 (3), σ. 329-345. DOI: 10.1177/1473095220931272.
- Kakderi, C., Komninos, N., Panori, A. και Oikonomaki, E. (2021) «Next City: Learning from Cities during COVID-19 to Tackle Climate Change», *Sustainability*, 13 (3158), σ. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13063158>.
- Kavada, A. (2020) *Creating a Hyperlocal Infrastructure of Care: COVID-19 Mutual Aid Groups, Open Democracy*. Διαθέσιμο στο: <https://www.opendemocracy.net/en/openmovements/creating-hyperlocal-infrastructure-care-covid-19-mutual-aid-groups/>.
- Kioupkiolis, A. και Karyotis, T. (2016) «The commons in theory and practice: Self-management in contemporary Greece», στο C. Petropoulou, A. Vitopoulou και C. Tsavdaroglou (επιμ.) *Urban and Regional Social Movements* (σ. 143-170). Θεσσαλονίκη: Invisible Cities Research Group. Διαθέσιμο στο: <https://aoratespo-leis.files.wordpress.com/2016/03/urism2.pdf>.
- Madanipour, A. (2022) «Critical Reflections on Care», στο A. Gabauer κ.ά. (επιμ.) *Care and the City: Encounters with Urban Studies* (σ. 15-23). Νέα Υόρκη και Λονδίνο: Routledge.
- Malamidis, H. (2021) *Social Movements and Solidarity Structures in Crisis-Ridden Greece*. Άμστερνταμ: Amsterdam University Press.
- Mariolis, T., Rodousakis, N. και Soklis, G. (2021) «Inter-sectoral analysis of the Greek economy and the COVID-19 multiplier effects», *European Politics and Society*, σ. 1-12. DOI: 10.1080/23745118.2021.1895555.
- Maris, G. και Flouros, F. (2021) «Economic crisis, COVID-19 pandemic, and the Greek model of capitalism», *Evolutionary and Institutional Economics Review*, σ. 1-16. DOI: 10.1007/s40844-021-00228-y.
- Martínez, I. (2020) *Mapa | Una ola de iniciativas de apoyo mutuo desde los barrios desborda la inacción institucional*, *El Salto Diario*. Διαθέσιμο στο: <https://www.elsaltodiario.com/coronavirus/mapa-ola-iniciativas-apoyo-cuidado-mutuo-barrios-autogestion-desborda-inaccion-institucional>.
- Massey, D. (2005) *For Space*. Λονδίνο: Sage Publications.
- McKinnon, K., Healy, S. και Dombroski, K. (2022) «Care from the Beginning: Birthing Collective Origins, Interdependent Cities, and New Community Economies», στο A. Gabauer κ.ά. (επιμ.) *Care and the City: Encounters with Urban Studies* (σ. 24-34). Νέα Υόρκη και Λονδίνο: Routledge.
- Meagher, G. (2004) «Modernising Social Work and the Ethics of Care», *Social Work and Society*, 2 (1), σ. 10-27.
- Mehta, V. (2020) «The new proxemics: COVID-19, social distancing, and sociable space», *Journal of Urban Design*, 25 (6), σ. 669-674. DOI: 10.1080/13574809.2020.1785283.
- Mellor, M. (2006) «Ecofeminist Political Economy», *International Journal of Green Economy*, 1 (1-2), σ. 139-150. DOI: 10.1504/ijge.2006.009341.
- Milligan, C. και Wiles, J. (2010) «Landscapes of Care», *Progress in Human Geography*, 34 (6), σ. 736-754. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132510364556>.
- Moraes, C., Santos, J. και Assis, M. P. (2020) «“We Are in Quarantine but Caring Does Not Stop”: Mutual Aid as Radical Care in Brazil», *Feminist Studies*, 46 (3), σ. 639-652. DOI: <https://doi.org/10.1353/fem.2020.0048>.
- Morley, D. (2020) «COVID In the city: high-rise buildings,

- elevator lifts and fallen symbols», *Inter-Asia Cultural Studies*, 21 (4), σ. 614-621. DOI: 10.1080/14649373.2020.1831810.
- Odendaal, N. (2021) «Constructing an “infrastructure of care” – understanding the institutional remnants and socio-technical practices that constitute South Africa’s Covid-19 response», *Urban Geography*, 42 (3), σ. 391-398. DOI: 10.1080/02723638.2020.1807166.
- Pape, M. και Lim, C. (2019) «Beyond the “Usual Suspects”? Reimagining Democracy With Participatory Budgeting in Chicago», *Sociological Forum*, 34 (4), σ. 861-882.
- Parks, J. A. (2010) «Care Ethics and the Global Practice of Commercial Surrogacy», *Bioethics*, 24 (7), σ. 333-340. DOI: 10.1111/j.1467-8519.2010.01831.x.
- Pateman, C. (1988) *The Sexual Contract*. Κέμπριτζ: Polity Press.
- Pleyers, G. (2020) «The Pandemic is a battlefield. Social movements in the COVID-19 lockdown», *Journal of Civil Society*, 16 (4), σ. 295-312. DOI: 10.1080/17448689.2020.1794398.
- Pleyers, G. (2021) «Movimientos sociales y ayuda mutua frente a la pandemia», *Revista Latinoamericana de Políticas y Acción Pública*, 8 (1), σ. 9-22. DOI: 10.17141/mundosplurales.2.2020.4873.
- Poggioli, S. (2020) *In Naples, Pandemic ‘Solidarity Baskets’ Help Feed The Homeless*, NPR. Διαθέσιμο στο: <https://www.npr.org/2020/04/07/828021259/in-naples-pandemic-solidarity-baskets-help-feed-the-homeless?t=1646735860960> [Ανακτήθηκε στις 6/3/2022].
- Polanyi, K. (1944) *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time*. Βοστώνη: Beacon Press.
- Politis, I. κ.ά. (2021) «COVID-19 lockdown measures and travel behavior: The case of Thessaloniki, Greece», *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 10 (100345), σ. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.trip.2021.100345>.
- Popan, C. (2021) «Embodied Precariat and Digital Control in the “Gig Economy”: The Mobile Labor of Food Delivery Workers», *Journal of Urban Technology*, σ. 1-20. DOI: 10.1080/10630732.2021.2001714.
- Rosell, M. (2020) *Les Xarxes de Suport Mutu, la solidaritat veïnal davant del coronavirus*, Xarxanet. Διαθέσιμο στο: <https://xarxanet.org/comunitari/noticies/les-xarxes-de-suport-mutu-la-solidaritat-del-veinat-davant-del-coronavirus> [Ανακτήθηκε στις 6/3/2022].
- Russel, B. (2019) «Beyond the Local Trap: New Municipalism and the Rise of the Fearless Cities», *Antipode*, 51 (3), σ. 989-1010. DOI: <https://doi.org/10.1111/anti.12520>.
- Sakali, C. και Karyotis, T. (2022) «Can’t #StayAtHome without a Home: Politics of Housing Precarity in Greece in the Time of Pandemic», στο C. Petropoulou κ.ά.. (επιμ.) *Luchas Invisibles en Tiempos de Pandemia, Vol. II* (σ. 339-366). Μυτιλήνη-Πονέμπλα: University of the Aegean, Greece· Universidad Autónoma de Puebla, Mexico.
- Sendra, P. και Fitzpatrick, D. (2020) *Community-Led Regeneration: A Toolkit for Residents and Planners*. Λονδίνο: UCL Press.
- Shevalier, R. και McKenzie, B. (2012) «Culturally Responsive Teaching as an Ethics- and Care-Based Approach to Urban Education», *Urban Education*, 46 (6), σ. 1086-1105. DOI: <https://doi.org/10.1177/0042085912441483>.
- Smith, J. (2016) *Imperialism in the Twenty-First Century: Globalization, Super-Exploitation, and the Crisis of Capitalism*. Νέα Υόρκη: Monthly Review Press.
- de Sousa Santos, B. (1998) «Participatory Budgeting in Porto Alegre: Toward a Redistributive Democracy», *Politics and Society*, 26 (4), σ. 461-510. DOI: <https://doi.org/10.1177/0032329298026004003>.
- Tarinski, Y. και Schismenos, A. (2020) *Common Futures: Social Transformation and Political Ecology*. Μόντρεαλ: Black Rose Books.
- The Press Project. (2021) «Στο 75% η αύξηση του αριθμού καταγγελιών από πολίτες στον Συνήγορο του Πολίτη για αστυνομική αυθαιρεσία», *The Press Project*, 8 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <https://thepressproject.gr/75-afxisi-tou-arithmou-katangelion-apo-polites-gia-asynomiki-afthairesia-symfona-me-ton-synigorou-tou-politi/>. [Πρόσβαση 27/4/2022].
- Thompson, M. (2020) «What’s so new about New Municipalism?», *Progress in Human Geography*, 45 (2), σ. 317-342.
- Till, K. E. (2012) «Wounded Cities: Memory-Work and a Place-Based Ethics of Care», *Political Geography*, 31 (1), σ. 3-14. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132520909480>.
- Tronto, J. C. (1987) «Beyond Gender Difference to a Theory of Care», *Signs*, 12 (4), σ. 644-663.
- Tronto, J. C. (1993) *Moral boundaries: a political argument for an ethic of care*. Νέα Υόρκη: Routledge.
- Tuan, Y. (1980) *Landscapes of Fear*. Οξφόρδη: Basil Blackwell.
- Turner, V. (1982) *Celebration: Studies in Festivity and Ritual*. Ουάσιγκτον: Smithsonian Institution Press.
- Urman, A., Ho, J.T. και Katz, S. (2021) «Analyzing protest mobilization on Telegram: The case of 2019 Anti-Extradition Bill movement in Hong Kong», *PLoS ONE*, 16 (10), σ. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256675>.
- Volont, L. και Smets, P. (2022) «The Politics and Aesthetics of the Urban Commons: Navigating the Gaze of the City, the State, the Market», *Social Inclusion*, 10 (1), σ. 84-90. DOI: <https://doi.org/10.17645/si.v10i1.5392>.
- Waring, M. και Steinem, G. (1988) *If Women Counted: A New Feminist Economics*. Σαν Φρανσίσκο: Harper & Row.
- Watson, N. κ.ά. (2004) «(Inter)Dependence, Needs and Care:

- The Potential for Disability and Feminist Theorists to Develop an Emancipatory Model», *Sociology*, 38 (2), σ. 331-350. DOI: 10.1177/0038038504040867.
- Weisman, C. S. (1998) *Women's Health Care: Activist Traditions and Institutional Change*. Βαλτιμόρη: Johns Hopkins University Press.
- Wiederhold, B. K. (2020) «Social Media and Social Organizing: From Pandemic to Protests», *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23 (9), σ. 579-580.
- Woods, L. J. (2020) *Social movements as essential services, Open Movements – ISA 47 Open Democracy*. Open Democracy. Διαθέσιμο στο: <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/social-movements-essential-services/> [Ανακτήθηκε στις 10/3/2022].
- Zacharaki, M. (2022) «La Resistencia del Arte y la Cronología de las Actividades Artísticas en Tiempos de Pandemia en Grecia», στο C. Petropoulou κ.ά. (επιμ.) *Luchas Invisibles en Tiempos de Pandemia, Vol.I* (σ. 53-69). Μυτιλήνη-Πουέμπλα: University of the Aegean, Greece· Universidad Autónoma de Puebla, Mexico.
- Zaimakis, Y. (2018) «Special issue: Socio-political Responses during Recessionary Times in Greece», *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, 11 (1), σ. 95-120. DOI: 10.1285/i20356609v11i1p95.
- Ελληνόγλωσση*
- Αηδονόπουλος, Χ. (2020) *Νέα δομή φιλοξενίας αστέγων εν τω μέσω της πανδημικής κρίσης, Δήμος Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: <https://thessaloniki.gr/nea-domh-filoxenias-astegon/> [Ανακτήθηκε στις 20/4/2022].
- Ζαφειρίδης, Φ. και Λαϊνάς, Σ. (2009) «Οι ελλοχεύοντες κίνδυνοι για τη ριζοσπαστικότητα των ΑΑ και ΝΑ», στο Φ. Ζαφειρίδης (επιμ.) *Εξαρτήσεις και Κοινωνία: Θεραπευτικές κοινότητες, ομάδες αυτοβοήθειας* (σ. 263-301). Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος.
- Κοτσακά, Δ. (2019) *Τα Αστικά Κοινά και το Κίνημα της Νέας Αυτοδιοίκησης*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών. Διαθέσιμο στο: https://www.enainstitute.org/wp-content/uploads/2019/05/New-Municipalism_UPDATED-1.pdf.
- Λαϊνάς, Σ. (2008) «Κριτική αποτίμηση της αυτοβοήθειας στην εξάρτηση», *Κοινωνία & Ψυχική Υγεία*, σ. 65-73.
- Λαϊνάς, Σ. (2022) «Δημιουργώντας και λειτουργώντας ομάδες στο πλαίσιο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Συμβουλευτικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές», στο Γ. Ζαϊμάκης και Ε. Νικολαΐδης (επιμ.) *Ο Δρόμος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας σε ένα Μεταβαλλόμενο Κόσμο: Εναλλακτικές Προκλήσεις και Προοπτικές* (σ. 1-16). ΚΕΚΑΠΕΡ Περιφέρειας Κρήτης.
- Λεοντίδου, Λ. (2020) «Πολεοδομία και πανδημία στη συμπαγή πόλη της Μεσογείου: Ανθρωπογεωγραφικές παράπλευρες απώλειες του Covid-19», *The Greek Review of Social Research*, 154, σ. 11-27.
- Μπαχτίν, Μ. (2017) *Ο Ραμπελαί και ο κόσμος του: Για τη λαϊκή κουλτούρα του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Παρατηρητήριο Αστικής Ανθεκτικότητας. (2020) *2020 Ετήσια Έκθεση Αξιολόγησης*. Δήμος Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο: <https://drive.google.com/file/d/1tB67QMd79bTXB3XZmSacOciIPdme3hV/view>.
- Πουλημένη, Σ. (2020) *Η αλληλεγγύη, αντίδοτο στον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, COVID-19 Αίτια, συνέπειες και προτάσεις για το μέλλον στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Διαθέσιμο στο: <https://gr.boell.org/el/node/6275> [Ανακτήθηκε στις 7/3/2022].
- Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβόλου (2019) *Η θέση της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβόλου για τις δημοτικές εκλογές, Παράλλαξη*. Διαθέσιμο στο: <https://parallaximag.gr/thessaloniki/thesi-tis-geitonias-tis-aleksandrou-svolou-gia-tis-dimotikes-ekloges> [Ανακτήθηκε στις 25/2/2022].
- Σταυρίδης, Σ. (2018) *Κοινός Χώρος: Η Πόλη ως Τόπος των Κοινών*. Αθήνα: Angelus Novus.
- Υπουργείο Εξωτερικών (2022). Ληξιαρχικές πράξεις θανάτου ανά Δήμο για τα έτη 2019, 2020 και 2021 και ληξιαρχικές πράξεις θανάτου λόγω COVID-19, ανά Δήμο για τα έτη 2020 και 2021. Αυτοτελές Τμήμα Νομοθετικής Πρωτοβουλίας και Κοινοβουλευτικού Ελέγχου, αριθ. πρωτ.: 11965. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/2p9arhex> [Ανακτήθηκε στις 26/4/2022].
- Χατζηνάκος, Γ. (2021) «ΡΕΠΟΡΤΑΖ: Αυτοψία στο Υπνωτήριο Αστέγων, με το θερμόμετρο στους -2», *Παράλλαξη*. Διαθέσιμο στο: <https://parallaximag.gr/featured/reportaz-aftopsia-sto-ypnotirio-astegon-me-to-thermometro-stous-2> [Ανακτήθηκε στις 12/3/2022].
- Χατζηπροκοπίου, Π., Καραγιάννη, Μ. & Καψάλη, Μ. (2021) *Οικονομικά και Κοινωνικά Προσιτή Κατοικία στη Θεσσαλονίκη - Επιτελική Περίληψη Ερευνητικού Έργου ΑΠΘ*. Αναπτυξιακή Μείζονος Αστικής Θεσσαλονίκης Ανώνυμη Εταιρεία, Αναπτυξιακός Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης - ΜΑΘ ΑΕ ΑΟΤΑ, Heinrich Böll Stiftung Greece, Απρίλιος 2021. Διαθέσιμο στο: https://gr.boell.org/sites/default/files/2021-07/Affordable-Housing_Full-Report_web-cb.pdf.

Σημειώσεις

1.«Η πανδημία έχει εξαπολύσει μια υγειονομική και οικονομική κρίση άνευ προηγουμένου σε έκταση και μέγεθος. Τα lockdown και το κλείσιμο των εθνικών συνόρων που επιβλήθηκαν από τις κυβερνήσεις έχουν παραλύσει τις οικονομικές δραστηριότητες σε όλο τον κόσμο, απολύοντας 163 εκατομμύρια εργαζομένους σε όλο τον κόσμο [...] Η πιθανότητα αργής ανάκαμψης και παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης –με αυξανόμενη φτώχεια και ανισότητα– φαίνεται μεγάλη» (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών 2020: 1).

2. <https://www.youtube.com/watch?v=zxtF99FUyLU&t=2s>

3.Ο στόχος του εργαστηρίου ήταν να μετατραπεί ένα παρηκμασμένο αστικό κενό (431,65 m2) σε πάρκο γειτονιάς. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι το καθεστώς ιδιοκτησίας του. Αν και αποτελεί δημόσια περιουσία και ανεκμετάλλευτη αστική γη ανήκει σε δύο δημόσιους φορείς: 70% (337,05 m2) της συνολικής του επιφάνειας στον Οργανισμό Σχολικών Κτιρίων Α.Ε. και το υπόλοιπο 30% (94,60 m2) στο Δήμο Θεσσαλονίκης.

4.Η Πρωτοβουλία έχει σχεδιάσει και κατασκευάσει με δικά της οικονομικά μέσα παγκάκια και καρέκλες, τοίχο προβολών, λαχανόκηπο, δανειστική βιβλιοθήκη, δημόσια βρύση, σύστημα αυτόματου ποτίσματος, τοιχογραφίες, ταΐστρα για αδέσποτα ζώα, γυμναστήριο, ένα μπαρ με ξυλόφουρνο, και μία λιθόστρωτη πλατεία. Έως σήμερα, με σκοπό την καθημερινή οικειοποίηση και χρήση του χώρου, έχει φιλοξενήσει μια μεγάλη ποικιλία πολιτιστικών δράσεων όπως θεατρικές παραστάσεις, προβολές ταινιών, επιστημονικά εργαστήρια, συζητήσεις για πολιτικά ζητήματα της πόλης (π.χ. ιδιωτικοποιήσεις, εξευγενισμός, εξώσεις, δημόσιος χώρος), λογοτεχνικές και μουσικές βραδιές, δράσεις αλληλεγγύης, συλλογικές κουζίνες, δύο πικ-νικ για την παγκόσμια ημέρα απασφάλισης κ.λπ. Όλες οι δράσεις είναι δωρεάν και δεν έχει υπάρξει καμία εξωτερική θεσμική χρηματοδότηση. Πιο πρόσφατα, άλλες συλλογικότητες της πόλης έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν το χώρο του Πάρκου Τσέπης για πολιτιστικές εκδηλώσεις και άλλα (π.χ. συνελεύσεις).

5.Περιεκτικά «με τον όρο αυτοβοήθεια/αλληλοβοήθεια εννοούμε την ενεργοποίηση των πολιτών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν μέσα σε ένα πλαίσιο συλλογικότητας και αλληλεγγύης. Βασικό χαρακτηριστικό της αυτοβοήθειας είναι η αυτενέργεια και η ανάληψη της προσωπικής ευθύνης και κατά συνέπεια η άρση της παθητικότητας που τείνει να χαρακτηρίζει τη στάση των πολιτών σε ζητήματα υγείας» (Ζαφειρίδης και Λαϊνάς 2009: 264).

6.Επίσημα, το πρώτο κρούσμα του νέου κορονοϊού SARS-CoV-2 (COVID-19) στην Ελλάδα διαγνώστηκε στις 26 Φεβρουαρίου 2020 στη Θεσσαλονίκη.

7.<https://web.facebook.com/geitonia.svolou>

8.<https://www.facebook.com/groups/svolou.covid19>

9.Η Ελλάδα κατέγραψε έναν από τους χαμηλότερους αριθμούς λοιμωξεων και θανάτων (ανά εκατομμύριο κατοίκους), τόσο στην ΕΕ όσο και παγκοσμίως (96η θέση από τις 218 χώρες με επιβεβαιωμένα κρούσματα COVID-19 και την 21η από τις 27 χώρες της ΕΕ) (βλ. Politis κ.ά. 2021).

10.Οι επιδόσεις της Θεσσαλονίκης για την αντιμετώπιση της πανδημίας δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν λεπτομερώς, καθώς ο Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας δεν διαθέτει ανοιχτά δεδομένα σε επίπεδο πόλης (Politis κ.ά. 2021). Σύμφωνα με τον αριθμό ληξιαρχικών πράξεων θανάτου λόγω COVID-19, τα έτη 2020 και 2021, στο Δήμο Θεσσαλονίκης και σε 13 παρακείμενους Δήμους έχασαν τη ζωή τους 2.999 άνθρωποι (Υπουργείο Εσωτερικών, αριθ. πρωτ: 11965, 23 Φεβρουαρίου 2022) ενώ, πανελλαδικά, μετά από 25 μήνες από το ξέ-

σπασμα της COVID-19 έχουν καταγραφεί συνολικά 3.331.288 κρούσματα, με τον αριθμό των νεκρών να φτάνει στις 29.250 (gov.gr 2022), μία εξέλιξη που φέρνει στο φως τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας, τις μακροχρόνιες ελλείψεις, την υποστελέχωση και τα κενά του υποχρηματοδοτούμενου συστήματος δημόσιας υγείας (Giannopoulou και Tsohanoglou 2020).

11.<https://covidmutualaid.org/local-groups/>

12.<https://tinyurl.com/3as83uy5>

13.Το συντονιστικό της COVID-19 Mutual Aid UK κάνει σαφές ότι «οι ομάδες αλληλοβοήθειας δεν επιδιώκουν να ‘σώσουν’ κανέναν. Είναι άνθρωποι που με πνεύμα αλληλεγγύης προσπαθούν να στηρίξουν και να φροντίσουν ο ένας τον άλλον [...] Η αλληλοβοήθεια καλλιεργείται από την προθυμία μιας ομάδας ανθρώπων να οργανωθούν για να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες, έξω από τα επίσημα πλαίσια φιλανθρωπικών οργανώσεων, ΜΚΟ και κυβέρνησης. Είναι εξ ορισμού μια μορφή οριζόντιας οργάνωσης, στην οποία όλα τα άτομα έχουν την ίδια δύναμη. Δεν υπάρχουν εκλεγμένοι «ηγέτες» ή «διευθύνουσες επιτροπές». Υπάρχει μόνο μία ομάδα ανθρώπων που εργάζονται μαζί σε ισότιμη βάση (Covid-19 Mutual Aid UK 2020).

14.«Η αλληλεγγύη διαδραματίζει ίσως τον πιο σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας και αποτελεί έναν από τους θεμέλιους λίθους της Πρωτοβουλίας μας. Με οδηγό τις συμβουλές πρόληψης, για την αποφυγή εξάπλωσης του ιού, δημιουργήσαμε ένα “Δίκτυο Αλληλοβοήθειας”, το οποίο επιθυμούμε να επεκταθεί σε όλη την πόλη. Μέσα στις δυστοπικές συνθήκες που ζούμε, είναι απαραίτητο να δράσουμε συλλογικά και να οργανωθούμε τοπικά στις Γειτονίες μας. Δε θα αφήσουμε τον φόβο και την απομόνωση να κυριαρχήσουν στις ζωές μας. Η πανδημία είναι μία ευκαιρία να εργαστούμε για την προστασία και την αμοιβαία φροντίδα των ανθρώπων που ζουν δίπλα μας» (Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβάλου, 2/12/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/photos/a.1517468505.223532/2457300891240284/>

15.<https://www.facebook.com/watch/?v=997962817378757>

16.https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=854103525356320

17.«Δέκα το βράδυ δεν θα κυκλοφορεί κανείς στους δρόμους. Δέκα το βράδυ η πόλη πρέπει να είναι νεκρή για να μπορέσουμε να διασφαλίσουμε ότι οι επόμενες μέρες θα είναι μέρες που θα μπορούμε να μην πάρουμε και άλλα μέτρα ούτως ώστε να κλείσουμε την ζωή των ανθρώπων» (Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, 30/12/2020).

18. «την ίδια στιγμή που τα λεωφορεία είναι ασφυκτικά γεμάτα με κόσμο, ουρές καταναλωτών σχηματίζονται έξω από σούπερ-μάρκετ και τράπεζες, εργαζόμενοι και εργάτες στοιβάζονται ο ένας πάνω στον άλλο, και παράλληλα σε παρακείμενες γειτονιές του ιστορικού κέντρου σε καθημερινή βάση γίνεται κατανάλωση αλκοόλ στον δημόσιο χώρο έξω από πολυτελή μπαρ, μας γνωστοποιήθηκε ότι η δημιουργικότητα και η ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης αποτελεί κίνδυνο για τη δημόσια υγεία [...] Τελικά έχουμε φτάσει στο σημείο να μπορούμε να βγούμε από το σπίτι μας μόνο για δουλειά και κατανάλωση;» (Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβάλου, 31/12/2020). Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/photos/a.1517468505223532/2477245072579199/>

19.Με αφορμή τη συναυλία, ο Στράτος Γκριντζαλής ενορχήστρωσε: «Να στα μπαλκόνια μια γιορτή τον φόβο φέρνουν βόλτα τραγούδια ακατέργαστα του πρώτου αχ η νότα. Φεύγουν με βήματα βαριά τα δίσεκτά μας χρόνια θα κάνει πάλι ξαστεριά θα ακουστούν τ' αηδόνια. Και σε μπαλκόνια αντικριστά χορεύουμε αντάμα τραγούδια ακατέργαστα βάλσαμο για το κλάμα. Φεύγουν με βήματα βαριά τα δίσεκτά μας

χρόνια θα κάνει πάλι ξαστεριά θα ακουστούν τ' αηδόνια» (από το τραγούδι «Ακατέργαστα τραγούδια»).

20. Ο Συνήγορος του Πολίτη κάνει λόγο για αύξηση 75% των καταγγελιών πολιτών για αστυνομική βία και αυθαιρεσία και συνολική αύξηση άνω του 25% σε καταγγελίες και περιστατικά που έχουν ενταχθεί στον Εθνικό Μηχανισμό Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας (βλ. The Press Project, 8/3/2021).

21. <https://tinyurl.com/5aay8hvm>

22. <https://tinyurl.com/2chu47c6>

23. «Σε αντίθεση με το κυρίαρχο «δεν βλέπω, δεν ακούω, δεν μιλάω» που έχει εμπεδωθεί κοινωνικά τα τελευταία χρόνια, η Πρωτοβουλία μας δεν εκφράζεται από λογικές σόπαινε και ιδιώτευσ [...]. Με την είσοδό μας αντικρίσαμε ανθρώπους να κοιμούνται στο πάτωμα, σε έναν χώρο που δεν κάλυπτε τα υγειονομικά πρωτόκολλα που ορίζονται

από τον νόμο, με ελλιπή θέρμανση, χωρίς ζεστό νερό και εξαερισμό. Παράλληλα, σε ερώτησή μας για τις συνθήκες διαμονής ενημερωθήκαμε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα κρεβάτια σε ολόκληρο τον Δήμο, παρά μόνο υπνόσακοι. Με άλλα λόγια, ομολόγησαν ότι ο Δήμος δημιούργησε έναν μη λειτουργικό χώρο, που δεν απαντά στις ανάγκες του μέσου ανθρώπου, πόσο μάλλον στις ανάγκες των αστεγών. Τέτοιου είδους πρακτικές και θεσμικές 'λύσεις' θέτουν σε αμφισβήτηση την ύπαρξη ενός κράτους πρόνοιας [...]. Το διακύβευμα για εμάς είναι η πολιτική που υιοθετείται από τους θεσμούς. Μια πολιτική που δεν θέτει στο κέντρο τη διασφάλιση της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας» (Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, 22/2/2021). Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/photos/a.1517468505223532/2510351539268552/>

24. <https://tinyurl.com/5xwkdspX>